

Living the European Dream
Afrikaanse studenten in Brussel

Sterre Grootswagers 2010

Living the European Dream

Afrikaanse studenten in Brussel

**Deze masterthesis is ingediend ter afronding van de Master Culturele Antropologie:
Multiculturalisme in vergelijkend perspectief**

Naam: Sterre Grootswagers
Studentnummer: 3143449
Email: sterreg@hotmail.com
Datum: Juni 2010
Instelling: Universiteit Utrecht
Begeleider: Prof.dr. Patrick Eisenlohr

Op de cover een Facebookfoto van Makena. Onderschrift: 'Imagine there are hotels and restaurants up there, First World I tell you!'

Inhoudsopgave

	Pag.
Dankwoord	5
Begin	6
Hoofdstuk 1 Inleiding	7
1.1 Kenniskloof en de westerse hegemonie op wetenschap	8
1.2 Onderzoek	10
1.3 Methodologische verantwoording	11
1.4 Opbouw scriptie	13
Hoofdstuk 2 <i>Only because I am from Africa</i>	14
Het Europese beleid en zijn gevolgen	
2.1 Europees beleid tegenover niet-EER studenten	14
2.2 Exclusie	18
2.3 Conclusie	19
Hoofdstuk 3 <i>I like my home better</i>	21
Mijn onderzoekspopulatie en het leven in Brussel	
3.1 Afrikaanse studenten in Brussel	21
3.2 Waarom Brussel?	23
3.3 Het leven in Brussel	27
3.4 Conclusie	30
Hoofdstuk 4 <i>I want to die in Africa</i>	33
Terugverlangen en toekomstplannen	
4.1 Brussel is slechts tijdelijk	33
4.2 Transnationalisme	35
4.3 Toekomstplannen	38
4.4 Conclusie	42

	Pag.
Hoofdstuk 5	43
<i>Africa is more than jungle and elephants</i>	
Moderniteit en haar hoogste vorm	
5.1 Moderniteit en traditie	43
5.2 Alternatieve moderniteiten	47
5.3 Moderniteit in Brussel en Afrika	50
5.4 Toekomst van moderniteit in Afrika	55
5.5 Conclusie	58
Hoofdstuk 6	60
Conclusie	
Afsluiting	64
Bibliografie	65
Bijlagen	
Bijlage 1: Studiegelden Vrije Universiteit Brussel – Academiejaar 2009-2010	68
Bijlage 2: Studentervisum aanvragen voor België	69
Bijlage 3: Summary in English	70
Bijlage 4: Résumé en Français	71

Dankwoord

Deze scriptie kan niet worden begonnen zonder dat ik een groot aantal mensen bedank, zonder hen was het voor mij een stuk moeilijker geweest mijn veldwerk en scriptie tot een mooi resultaat te brengen. Afstuderen doe je niet alleen.

Vanzelfsprekend wil ik al mijn informanten bedanken die mij zoveel waardevolle inzichten in hun leven boden, mij altijd met open armen ontvingen en met wie ik mooie momenten heb meegemaakt. Ondanks jullie drukke schema's werd er altijd een gaatje gevonden om met mij af te spreken. Bedankt daarvoor en heel veel succes in jullie resterende tijd in Brussel, het gaat jullie goed.

Speciale dank verdienen mijn goede vrienden Marlie van de Kerkhof en Tim Arts.

Marlie, die samen met mij Brussel verkend heeft, informanten zocht en vond en vooral veel tijd met me doorgebracht heeft. Gaf mij vaak het zetje dat ik nodig had, bekeek mijn vorderingen kritisch en fleurde mij op wanneer ik er even geen zin meer in had.

En Tim, die vier maanden lang mijn moeder gerust heeft kunnen stellen door goed op mij te letten in Brussel. Ik heb met liefde voor je gekookt in ruil voor jouw grapjes, je filmpjes en je hitjes. Zonder jou had mijn tijd in België er een stuk eenzamer uitgezien.

Verder wil ik Hans en Christien Grootswagers bedanken voor hun steun en vertrouwen. Tijl, Pol en Dijk Grootswagers, mijn broers die met weinig woorden veel kunnen zeggen. Doppie Winterwerp, met wie ik vele uren op Skype heb doorgebracht. Maartje Ongering, die me op de hoogte bracht van televisie die gezien moest worden en met wie chillen op de trappen van de beurs mijn nieuwe hobby werd en tot slot Annette voor haar kennis van de Franse taal.

Daarnaast gaat mijn dank uit naar iedereen die mij op welke manier dan ook bijgestaan heeft tijdens mijn veldwerk en het tot stand komen van deze scriptie.

Uiteraard wil ik ook Patrick Eisenlohr, mijn begeleider in het proces van voorbereiden, data verzamelen en schrijven, bedanken voor zijn feedback en kritische blik.

Sterre Grootswagers

Juni 2010

Begin

Moni!¹

Van: Mada
Verzonden: maandag 11 mei 2009 12:43:43
Aan: sterreg@hotmail.com

Hello Sterre,

Muli Bwanji Sterre? Ife tili bwino kwambiri.²

Sterre, am thinking of doing a career change and am looking for affordable universities or colleges either in Holland or USA, I bet life is cheap in Holland than it is in the uk. I want to study Law or Political science as a freshman, can you ask around for me please if you are not busy.

I have tried to do it on-line but the process is just too long, am looking for cheap colleges so that i will be able to pay for evrything plus accomodation.

What is your mobile number so that i might call you.

Regards to your family.

Mada

¹ 'Hallo' in Chichewa, de nationale taal van Malawi

² Begroeting in Chichewa: 'Hoe gaat het met je Sterre? Met ons gaat het erg goed.'

Hoofdstuk 1 Inleiding

Mondialisering is de Nederlandse vertaling van de Engelse term *globalization*, wat een definitie is voor het figuurlijk kleiner worden van de wereld; politieke, economische en culturele processen stoppen niet bij landsgrenzen maar spreiden zich uit over grotere delen van de wereld en in veel sectoren vindt internationalisering plaats. In verschillende cursussen van de master ‘multiculturalisme in vergelijkend perspectief’ is er diep ingegaan op de gevolgen die mondialisering met zich meebrengt. Eisenlohr³, Nederveen Pieterse (2009), Appadurai (1996), Jay (2001), Eisenstadt (2002) en andere wetenschappers hebben de vraag gesteld of mondialisering alleen voordelen oplevert voor Europa en Amerika of dat ook landen in andere werelddelen van mondialisering profiteren, oftewel: zou de term *globalization* misschien vervangen kunnen worden door *westernization*? Het antwoord op deze vraag is dat dit afhangt van naar welke sector er gekeken wordt, zo heeft mondialisering op het gebied van wereldhandel ook geleid tot *south-south links* waar de zuidelijke landen veel profijt van hebben.

Echter, op het gebied van hoger onderwijs en wetenschap heeft het Westen duidelijk hegemonie; de hoogst aangeschreven universiteiten zijn voornamelijk te vinden in het noorden van Amerika en een aantal in Europa. Altbach & Selvaratnam schrijven dat op een enkele uitzondering na alle universiteiten ter wereld hun oorsprong in de middeleeuwse Europese universiteiten vinden. Dit is in vele gevallen het resultaat van kolonialisme, maar ook landen die niet door het Westen gekolonialiseerd zijn geweest, zoals Japan, Thailand en Ethiopië, hebben het westerse academische model overgenomen (1989). Wetenschappelijk onderwijs is dus wereldwijd voor een groot deel gebaseerd op het westerse idee van academisch onderwijs, dit geeft aan dat het Westen een voorname rol heeft gespeeld in de vorming van academisch onderwijs op mondiaal niveau. Zoals Patrick Eisenlohr dit verwoordde: “*A shift away in higher education from western dominance has not happened yet.*”⁴

Deze westerse hegemonie op wetenschap is terug te zien in het beleid wat Europese universiteiten hanteren wat betreft studenten uit het buitenland. Het hoger onderwijs in Europa is sterk aan het internationaliseren; een buitenlandse studie of stage, zowel binnen als buiten Europa, is relatief gemakkelijk te regelen voor de gemiddelde (west-) Europese student. Omgekeerd is dit slechts in beperkte mate het geval; Europese universiteiten staan

³ Patrick Eisenlohr in zijn college ‘Globalization, migration, multiculturalism’, 12-10-2009, Utrecht

⁴ Patrick Eisenlohr in zijn college ‘Globalization, migration, multiculturalism’, 12-10-2009, Utrecht

open voor studenten afkomstig uit de Europees Economische Ruimte (EER, bestaand uit de EU-landen plus Noorwegen, IJsland en Liechtenstein), aan studenten afkomstig uit landen die niet bij de EER horen worden andere, hogere eisen gesteld. Op deze manier worden studenten van buiten de EER, die de wil en de capaciteit hebben een studie in Europa te volgen, in behoorlijke mate beperkt in hun mogelijkheden.

1.1 Kenniskloof en de westerse hegemonie op wetenschap

“...the politics of knowledge involves the separation and exclusion of knowledge, with knowledge being the sole preserve of the West.” (Swee-Hock & Izzuddin 2009: 14; Saïd 1978)

Zoals eerder vermeld werd zijn de hoogst aangeschreven universiteiten allemaal te vinden in westerse landen. Naast het verzorgen van wetenschappelijk onderwijs verrichten westerse universiteiten ook grensverleggend onderzoek en dragen zij bij aan oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Altbach schrijft dat het grootste deel van de universiteiten in ontwikkelingslanden zich hoofdzakelijk richt op het aanbieden van onderwijs en niet op het doen van vernieuwend onderzoek. De voornaamste reden hiervoor is dat er een groot tekort bestaat aan voorzieningen die nodig zijn voor het doen van wetenschappelijk onderzoek en analyse. Door het ontbreken van materiaal, geld en kennis zijn veel universiteiten in ontwikkelingslanden gedoemd om slechts bachelorprogramma's aan te bieden, voor hoger onderwijs bestaat er simpelweg een tekort aan benodigde faciliteiten (2004: 8). Mijn informante Makena uit Kenia illustreerde dit als volgt⁵:

“My master is also offered in my country but I wanted to go to Europe, here the professors have more experience with everything, they have better materials and machines. The machines in Nairobi are from Europe, so I wanted to go back to the place where it all has started.”

Altbach schrijft dat “Universities in countries without deep financial resources will find it virtually impossible to join the ranks of the top academic institutions” (2004: 8). Voor nieuwe kennis zijn deze universiteiten afhankelijk van andere (westerse) universiteiten en wetenschappers. “Structural dependency is endemic in much of the world's academic institutions” (ibid.). Dit grote verschil in kennis en de ontwikkeling van wetenschap en kennis

⁵ Interview met Makena op 5 maart 2010, Brussel

tussen het Westen en de rest van de wereld staat ook wel bekend als de kenniskloof. De grootte van deze kenniskloof beschrijft Persaud in zijn artikel *'The Knowledge Gap'*:

Knowledge comes from people with the time and resources to discuss, think, and experiment. One approximate measure of these activities is the number of scientists and engineers engaged in research and development. According to the most recent *World Development Report* by the World Bank, the United States, Japan, and Germany have on average 3805 research scientists and engineers per one million people. That ratio is 31 times the equivalent figure for Malaysia, Thailand, and Brazil—121 per one million. Yet the ratio of per capita GDP for these two groups of countries is just 3 to 1 (if adjusted for purchasing power). The knowledge gap is therefore ten times the size of the income gap (Persaud, 2001: 109).

Om deze kloof te kunnen verkleinen moet hoger onderwijs in ontwikkelingslanden volgens Stiglitz hetzelfde niveau bereiken als hoger onderwijs in westerse landen (1999). Momenteel is dit lang niet overal het geval en dat verklaart waarom studenten uit ontwikkelingslanden voor een opleiding van internationaal niveau naar westerse landen af moeten reizen (Stiglitz 1999: 317). Het gelijktrekken van het niet-westerse universitaire niveau met dat van westerse landen zou echter niet moeten betekenen dat het onderwijs in niet-westerse landen een kopie wordt van het westerse model. Dit is volgens Knauff wel een valkuil in ontwikkelings-samenwerking: “development discourse promulgates hierarchical images of self and other based on social institutions and personal qualities that define the “developed” or “underdeveloped” person” (2002: 27). Hij vervolgt: “now as before under colonialism, the local subject is viewed as inert material to be transformed through new forms of discipline” (Knauff 2002: 28). In plaats van niet-westerse landen een westers model op te dragen zou in ontwikkelingssamenwerking beter samengewerkt moeten worden door de westerse hulpbieder en de lokale politiek. Op die manier kunnen er vormen van moderniteit gecreëerd worden die aangepast zijn aan lokale culturele waarden, normen en gebruiken en tegelijkertijd van internationaal niveau zijn. Ik ben daarom van mening dat academici uit ontwikkelingslanden de kans moeten krijgen westerse kennis en educatie tot zich te nemen, zodat zij deze wetenschap mee kunnen nemen naar hun thuislanden en daar aan lokale factoren aan kunnen passen. Zo creëren zij in eigen land een alternatieve moderniteit die wel degelijk anders is dan de westerse variant maar daarom niet automatisch van lager niveau bestempeld moet worden. Dit idee van onderwijs en moderniteit in niet-westerse landen bracht mij tot de hoofdvraag van mijn onderzoek, die ik in de volgende paragraaf nader zal toelichten.

1.2 Onderzoek

“Anthropologists study human beings wherever and whenever they find them”. (Kottak 2006: 3)

In mei 2009 ontving ik een mail uit Malawi⁶. Mada, een jongen die ik eerder dat jaar heb leren kennen, vroeg mij uit te zoeken hoe duur het voor hem zou zijn in Nederland te studeren. Op zijn verzoek heb ik me laten informeren en kwam tot de ontdekking dat het voor hem meer dan zes keer zo duur is om in Nederland te studeren dan voor mij en andere studenten met de Europese nationaliteit. Ik ben me toen verder gaan verdiepen in de mogelijkheden voor niet-EER-studenten om in Europa te gaan studeren. Gefascineerd door de grote ongelijkheden in dit veld besloot ik mijn masteronderzoek uit te gaan voeren naar niet-EER-studenten die het voor elkaar gekregen hebben in Europa te studeren. Zodoende heb ik van begin februari tot eind mei 2010 in Brussel gewoond en onderzoek gedaan naar Afrikaanse studenten aldaar.

Ik heb Brussel gekozen als de locatie voor mijn onderzoek omdat Brussel naast de hoofdstad van België ook de Europese hoofdstad is. Vanzelfsprekend heb ik rekening gehouden met het feit dat Brussel niet Europa of het Westen perse is, al ben ik er achter gekomen dat dit wel de visie van mijn informanten is. In mijn onderzoek wilde ik achterhalen welke drijfveren Afrikaanse studenten hebben om ondanks alle beperkingen die er voor hen bestaan toch in Brussel te gaan studeren en welke ervaringen zij hebben wat betreft studeren in deze stad. Ook wilde ik te weten komen wat de studenten willen doen met de kennis die zij in Europa verkrijgen, wat hun toekomstplannen zijn en hoe hun verblijf in Brussel van invloed is op hoe zij aankijken tegen moderniteit. Om deze vragen te beantwoorden heb ik voor mijn onderzoek de volgende hoofdvraag opgesteld: ‘op welke manier speelt de toegang tot westerse kennis en educatie een rol in de benadering van moderniteit door Afrikaanse studenten in Brussel?’. Mijn onderzoekspopulatie bestaat uit studenten aan één der onderwijsinstellingen in Brussel die tot voor kort nog in Afrika woonden en voor hun studie naar België zijn gekomen. Ik heb deze informanten gevonden in en rond de onderwijsinstellingen in Brussel, in het centrum van de stad, op bijeenkomsten voor internationale studenten, tijdens het uitgaan en op Facebook⁷.

De kern van het argument dat ik in deze scriptie maak is dat Brussel, en daarmee Europa, erg is tegengevallen voor de Afrikaanse studenten. Zij hadden hoge verwachtingen

⁶ Zie pagina 6, Begin

⁷ Facebook is een sociaal netwerk dat vrienden, collega's, studiegenoten en kennissen met elkaar in contact brengt op internet. (nl-nl.facebook.com geraadpleegd op 5 juni 2010)

van het continent en die hebben zij tot op heden niet zien uitkomen. Om deze reden zijn de studenten vastberaden na hun studie terug te keren naar het land van herkomst. Wat zij in Brussel ontdekt hebben is dat moderniteit niet alleen maar positieve bijkomstigheden heeft maar dat de westerse vorm van moderniteit ook negatieve kanten heeft. De individualistische instelling van de westerlingen is voor hen erg vreemd en ervaren zij als onprettig. Hierom gaan ze de open sociale houding die zo gewoon is in Afrika meer waarderen en verlangen terug weer tussen hun eigen mensen te zijn. Wanneer zij speculeren over de toekomst van het land van origine geven zij aan te hopen op een ontwikkeld Afrika, waar de sterke punten van zowel Europese als Afrikaanse moderniteit zijn gecombineerd tot een nieuwe hypermoderniteit.

Dit onderzoek past in het maatschappelijke debat over de eisen die aan niet-EER-studenten worden gesteld wat betreft toegang op Europese universiteiten, waarover is geschreven door Koren en Van der Schoot en de Landelijke Studentenvakbond. Ook past dit onderzoek in het wetenschappelijke debat over hoger onderwijs in ontwikkelingslanden en de westerse hegemonie op wetenschap, enkele belangrijke auteurs in dit debat zijn Altbach, Quah en Stiglitz. Verder leg ik een link naar alternatieve moderniteiten en zal aantonen dat er meerdere vormen van moderniteit bestaan. Dit sluit aan bij de ideeën van Knauff, Gaonkar, Eisenstadt en Hefner.

1.3 Methodologische verantwoording

“Anthropologists routinely listen to, record, and attempt to represent voices and perspectives from a multitude of times, places, nations, and cultures”. (Kottak 2006: xx)

Bij het verkrijgen van mijn data heb ik gebruik gemaakt van verschillende kwalitatieve onderzoeksmethoden. Hierbij heb ik voornamelijk de methode van participerende observatie toegepast, waarbij ik deelnam aan verschillende activiteiten om informatie te bemachtigen. Zo ben ik met mijn informanten uitgegaan, heb ik bij hen thuis gegeten en heb veel met ze rondgehangen in de kantine van de Vrije Universiteit van Brussel (VUB) en in de stad. Op deze manier kon ik zelf ontdekken hoe hun leven in Brussel eruit ziet en verkreeg ik veel informatie uit de gesprekken die ik met hen voerde tijdens deze activiteiten.

Verder heb ik een deel van mijn informatie verkregen uit een tiental semi-gestructureerde interviews. Ook heb ik mijn informanten via moderne media gesproken, ik

heb bijvoorbeeld met een groot deel van mijn respondenten gechat via Facebook, Skype⁸ en MSN⁹. Deze activiteiten gaven mij goed zicht op de dagbesteding van mijn informanten en de tijd die zij op internet doorbrengen.

Samuel: so h[o]w was [yo]ur weeken[n]d

Sterre: it was ok, what about yours?

Sa: [I] was in my room

St: doing what?

Sa: nothing, just looking at my comp[uter] ¹⁰

Ik heb de studenten ervan op de hoogte gebracht dat ik mijn rol als onderzoeker niet zomaar ‘af kan doen’ en dus ook uit de gesprekken die ik met hen via internet voerde informatie putte voor mijn onderzoek. Hiermee zijn zij allemaal akkoord gegaan. Om de privacy van mijn informanten te waarborgen zijn in overleg met hen alle namen in mijn scriptie gefingeerd.

Waar ik voor mijn veldwerk niet zo bij stil gestaan had maar wat mij wel een groot voordeel opleverde is dat ik eerder mijn bacheloronderzoek in Malawi heb uitgevoerd. Dit kwam in mijn gesprekken met informanten al snel ter sprake en zij waren erg enthousiast dat ik hun continent bezocht heb. Omdat ik een stukje Afrika gezien heb, kon ik me beter inleven in wat zij vertelden en mijn eigen ervaringen met hen delen. Dit gaf een wederzijds gevoel van herkenning. Ik kon mijn respondenten beter begrijpen wanneer zij mij over hun thuisland vertelden en hierdoor voelden zij zich comfortabel dingen met mij te bespreken.

“I really miss my country, I miss the air most. You know what I mean because you’ve been to Malawi, you know the air in Africa is different from here. I miss the air, the atmosphere, the sounds and the people of Tanzania.”¹¹

Uit wat Jackson mij hier vertelde blijkt dat het feit dat ik in Malawi geweest ben hem het gevoel gaf dat ik snapte waar hij het over had. Dit gevoel deelden al mijn informanten en hierdoor aarzelden zij niet met mij over hun geboortelanden en gevoelens te praten. Ik ben

⁸ Skype is een gratis en eenvoudig programma waarmee je binnen enkele minuten overal ter wereld gratis kunt bellen. <http://www.skype-me.nl/> (geraadpleegd op 5 juni 2010)

⁹ MSN (Microsoft Network) is een programma waarmee je kunt chatten en e-mailen met mensen die je kent

¹⁰ Skype chat met Samuel, 13 april 2010

¹¹ Interview met Jackson op 27 maart 2010, Brussel

van mening dat dit op een positieve manier heeft bijgedragen complete, representatieve en kloppende informatie te verkrijgen.

Tijdens mijn periode van veldwerk heb ik mijn verkregen data zorgvuldig en met grote regelmaat geanalyseerd, zo dwong ik mijzelf kritisch naar mijn bevindingen te blijven kijken. Tevens was dit steeds een controle voor mijzelf om inzicht te krijgen in welke data nog ontbrak en welke data geverifieerd moest worden. Op deze manier heb ik mijn kritische blik niet verloren en kan ik met overtuiging zeggen dat mijn data de werkelijkheid representeert.

1.4 Opbouw scriptie

In deze scriptie zal ik continu bestaande theorieën die invloed hebben op de thematiek van dit onderzoek koppelen aan mijn eigen empirische gegevens. Ik begin met het uiteenzetten van de eisen die Europese universiteiten stellen aan niet-EER-studenten. Daarna zal ik het begrip exclusie uitleggen en plaatsen in de casus van mijn onderzoek. Deze onderwerpen worden geïllustreerd met de ervaringen die mijn informanten kennen op dit gebied. Hoofdstuk drie is gewijd aan een dichte beschrijving van mijn onderzoekspopulatie, hierbij zal ik onderscheid maken tussen de studenten die hun studie zelf financieren en zij die door toewijzing van een beurs de mogelijkheid hebben gekregen om in Brussel te studeren. Daarnaast wordt er in dit hoofdstuk ingegaan op de redenen die de studenten hebben om een studie in Brussel te volgen en hoe zij hun leven daar ervaren. Dit wordt gevolgd door een beschrijving van de toekomstplannen van mijn informanten in hoofdstuk vier waarbij theorieën van transnationale gemeenschappen lijvig besproken zullen worden. Daarna komen alternatieve moderniteiten, mijn visie en de visies van de studenten daarop, uitvoerig aan de orde in hoofdstuk vijf. Vervolgens zullen mijn bevindingen kort en bondig besproken worden in de conclusie. Afsluitend volgen de bibliografie van de door mij geraadpleegde literatuur en enkele bijlagen.

Hoofdstuk 2 *Only because I am from Africa*¹²

Het Europese beleid en zijn gevolgen

Wanneer Mone het woord hogeschool noemt vertelt hij meteen dat het voor hem heel duur is om in Brussel te studeren: ‘het is voor ons [Afrikanen] duurder dan voor jullie [Europeanen], dat is gek want wij zijn de armen maar moeten meer betalen dan de rijken’.

Mone moet vijfduizend euro betalen voor zijn eerste studiejaar. Dat is meer dan andere, Europese, studenten voor wie hetzelfde studiejaar tweeduizend euro kost. Maar sound engineering is zijn droom, en daar werkt hij nu hard voor. Sound engineering is een opleiding die vier jaar duurt. Een snelle rekensom toont aan dat Mone dus twintigduizend euro nodig heeft om zijn droomopleiding te volbrengen. Wanneer ik hem daarmee confronteer schrikt hij zichtbaar, het blijft even stil en dan zegt hij: “don’t make me think of that.”¹³

Mone is geboren in Kameroen en is door zijn niet-Europese nationaliteit gedoemd honderden euro's meer te betalen voor zijn studie dan zijn Europese leeftijdgenoten. Hij is slechts één voorbeeld van alle Afrikaanse studenten die een opleiding in Europa willen volgen. Niet omdat zij zelf zo graag in Europa willen studeren, maar omdat internationaal bepaald is dat een Europees (westers) diploma aan de maatstaf van kwalitatieve educatie voldoet en een Afrikaans diploma vaak niet. Dus, wanneer deze studenten internationaal iets voor willen stellen op de arbeidsmarkt, vergroten zij hun kansen door zich in het westen te laten onderwijzen. Dit hoofdstuk begint met een beschrijving van de daadwerkelijke eisen die de Europese regering heeft opgesteld voor studenten met een niet-Europese nationaliteit. Daarna zal het begrip exclusie behandeld en in deze casus geplaatst worden.

2.1 Europees beleid tegenover niet-EER studenten

“The world of globalised higher education is highly unequal.” (Altbach 2004: 6)

Zoals beschreven in de inleiding gelden voor alle studenten afkomstig uit de Europees Economische Ruimte dezelfde regels en zij hebben dezelfde rechten om in Europa te studeren. Voor studenten van buiten de EER zijn echter andere regels opgesteld. Het collegegeld voor deze studenten is per 1 januari 2007 in veel landen verhoogd: aan de Vrije

¹² Mone, 21 februari 2010

¹³ Interview met Mone, 26 februari 2010

Universiteit van Brussel betalen EER-studenten die geen studiefinanciering van de overheid ontvangen €61,80 vast en €8,40 per studiepoint voor een opleiding waar studenten afkomstig van buiten de EER €123,60 vast en €16,80 per studiepoint voor dienen te betalen¹⁴. Ook moeten de laatstgenoemden over een studentenvisum beschikken. Dit visum kost €180,00¹⁵ en om dit visum te krijgen moet een student aan verschillende strenge voorwaarden voldoen¹⁶. Naast de flinke som geld die de studenten moeten betalen is een voorschrift dat er geen visum wordt verschaft aan personen die geïnfecteerd zijn met HIV¹⁷ of aids¹⁸.

Samuel is zesentwintig jaar oud en woont sinds september 2009 in Brussel. Voor zijn vertrek naar Brussel moest Samuel heel veel regelen. Hij moest zich eerst inschrijven aan de universiteit in Brussel, toen dat gelukt was kon hij met zijn inschrijving naar de ambassade in Yaoundé¹⁹ om zijn paspoort en het visum aan te vragen. De eerste keer dat hij daar kwam werd hem verteld dat hij niet de juiste papieren had, hij moest weer terug en kon enkele weken later terecht met de goede documenten. Hij moest aantonen dat hij financieel voor zichzelf kon zorgen aan de hand van rekeningafschriften, hij moest zijn diploma's meenemen, hij moest een flinke som geld betalen en hij moest zich laten testen op HIV. Daar lacht hij nu een beetje om, maar indertijd was dit een heel spannend moment, hij was erg zenuwachtig voor de uitslag: "If the testresults showed out I was seropositive, I wouldn't be allowed to leave my country. Everybody knew about my plans to go to Europe, so if I stayed home they would begin to speculate: why didn't Samuel go to Europe? What can be the reason for him to be still in Cameroon? They would conclude that I must be seropositive, and then everybody would know I was. And that's not a good thing in my country". Gelukkig wees de test negatief uit, Samuel kreeg drie maanden later zijn visum en vertrok naar Brussel. Daar aangekomen stond hem nog een verrassing te wachten, op de site van de VUB staat dat zijn studie vijfhonderd euro per jaar kost²⁰, bij aankomst bleek het meer dan twee keer zo duur te zijn, elfhonderd euro per jaar.²¹

De strenge maatregelen duperen voornamelijk studenten afkomstig uit ontwikkelingslanden die gewoonweg niet aan het vereiste kunnen voldoen; het gemiddelde inkomen in Afrika ligt

¹⁴ Zie bijlage 2 Studiegelden Vrije Universiteit Brussel – Academiejaar 2009-2010

¹⁵ <http://www.diplomatie.be/nl/travel/visa/visumDetail.asp?TEXTID=38137> (13-12-2009)

¹⁶ Zie bijlage 3 Studentenvisum aanvragen voor België

¹⁷ Human Immunodeficiency Virus

¹⁸ Acquired Immuno-Deficiency Syndrome

¹⁹ De hoofdstad van Kameroen

²⁰ <http://ipmb.vub.ac.be/surviv.htm>

²¹ Interview met Samuel op 23 maart 2010, Brussel

laag en het aantal mensen geïnfecteerd met HIV/aids hoog. Wanneer Samuel of een van mijn andere respondenten geïnfecteerd was met HIV zouden zij niet in België mogen studeren. Wanneer ik, of een andere student met een Europese nationaliteit, geïnfecteerd zou zijn was dit geen enkele belemmering geweest om te gaan studeren in Brussel. Immers, het Belgische beleid wat betreft HIV-preventie is als volgt opgesteld:

All non-European Community nationals intending to study or undertake work permit employment must undergo an HIV test by a Belgian-approved doctor in their country of origin. No visas are granted for people who test HIV-positive (Mohsin Iqbal: 2009: 1).

Mijn informanten bezitten allemaal een Afrikaanse nationaliteit en hebben zich voor hun toetreding tot België dus moeten laten testen op HIV. Dit beleid hanteert wederom de scheidingslijn die om Europa ligt en brengt personen met een andere nationaliteit dan de Europese in een uitzonderingspositie; het wordt hen moeilijker gemaakt België te betreden. Wanneer ik de studenten vroeg wat de oorzaak is voor het beleid gaven zij aan dat niet te weten.

Liben (Ethiopië)²²:

“I think Europe sees education as a source of income, that’s why education is that expensive for people from other regions of the world. Or they just want to keep foreigners out.”

Abdoulaye (Senegal)²³:

“I have no idea why the system is like this, the only thing I know is that it should change.”

Door het hanteren van deze strenge toegangseisen voor niet-EER-studenten richten Europese universiteiten zich voornamelijk op EER-studenten en studenten uit andere (westerse) landen die dit bedrag wél op kunnen brengen en waar HIV/aids minder vaak voorkomt. Op deze manier wordt de internationalisering van het hoger onderwijs beperkt tot internationalisering binnen hoofdzakelijk westerse landen. “Veel aankomend [niet-EER-] studenten kunnen dit niet betalen en zullen niet [naar Europa] komen. Dit is in strijd met het internationalisering-

²² Interview met Liben op 9 april 2010, Brussel

²³ Interview met Abdoulaye op 11 februari 2010, Brussel

beleid van het kabinet” (Landelijke Studentenvakbond 2008: 2). “De kenniseconomie en innovatie lijken zo steeds meer iets voor bevoorrechten te worden” (Koren & van der Schoot 2007: 1). Door de toegang voor studenten afkomstig van buiten de EER te beperken ontstaat er volgens Koren en Van der Schoot een “tweedeling binnen het hoger onderwijs tussen de bevoorrechten die het geluk, geld of kennis hebben om tot de toplaag van de bevolking en het hoger onderwijs te behoren, en de rest die zo snel mogelijk hun gedevalueerde diploma moet halen om daarmee de arbeidsmarkt te betreden en een redelijk betaalde middenmoter te worden” (2007: 1).

Mone²⁴:

“Like the situation is now, the Europeans stay rich and the Africans stay poor. The European people make it very difficult for us Africans to come and study over here, because they don’t want us to be smart. Their own children should learn and study as much as possible, Africans should work, they should be hairdressers and carpenters. They make it almost impossible for us to study. It’s sad but it’s the reality”.

“Het niet bekostigen van niet-EER-studenten is in strijd met het internationale beleid op het gebied van hoger onderwijs dat Europa wil voeren en een gemiste kans voor solidariteit en kennisuitwisseling met onder meer derdewereldlanden” (Landelijke Studentenvakbond 2008: 3). Aan de ene kant biedt mondialisering dus mogelijkheden voor met name westerse studenten om elders te studeren, aan de andere kant worden bestaande ongelijkheden versterkt en ontstaan er nieuwe begrenzings (Altbach 2004). “[I]n some respects globalisation works against the interests of developing countries in some ways reinforcing international inequalities” (Altbach 2004: 7). Dus, wanneer Europa studenten van buiten de EER de toegang tot hoger onderwijs beperkt staat zij de kennisontwikkeling aldaar in de weg en worden de bestaande ongelijkheden tussen *the west and the rest* in stand gehouden of zelfs versterkt. Jackson en Tabitha gaven het volgende commentaar op de maatregelen die Europa in het leven geroepen heeft:

Jackson²⁵:

“I think Europe does not want Africa to develop, even though they say they do.”

²⁴ Interview met Mone op 26 februari 2010, Brussel

²⁵ Interview met Jackson op 27 maart 2010, Brussel

Tabitha (Kenia)²⁶:

“I’m lucky to have a scholarship, I pay less for my study than my self-sponsored classmates do. If I didn’t had the scholarship I wouldn’t be able to study in Brussels, because Europe has made it really expensive for us non-Europeans to study over here. I think Europe has made it so expensive because we aren’t one of them, so we have to pay the actual costs for what it means to be in university. Actually, I’m just guessing, I have no idea why it’s like this. It is the system, but it’s not fair because students from development countries are excluded from getting highly rated education.”

2.2 Exklusie

“[T]he erection of barriers to entry into more privileged groups.” (Sibley 1995: xvii)

In de jaren negentig werd gedacht dat mondialisering met de daarbij behorende internationale processen de natiestaat zou doen verdwijnen. De natiestaat zou worden overschaduwed door zowel de *global* als de *local*²⁷. Dit is niet gebeurd omdat de natiestaat zichzelf heeft hergepositioneerd. Er moeten grenzen aan een natiestaat worden gesteld omdat solidariteit met iedereen simpelweg niet mogelijk is. Om een natiestaat te vormen en de eigen identiteit te waarborgen moet er dus een compromis gemaakt worden tussen inclusie en exclusie; er moet bepaald worden waar de grens komt te liggen tussen wie wel en wie niet tot de natiestaat behoort. Wimmer (2002) beschrijft dit als het zoeken naar een cultureel compromis waarmee de grenzen tussen deelnemers en buitenstaanders bepaald worden. Het zoeken naar een cultureel compromis is volgens hem verbonden met het proces van *social closure*. “Social closure means excluding those who are not felt to belong, drawing a dividing line between the familiar and the foreign” (Wimmer 2002: 33). Deze scheidingslijn wordt niet alleen gezocht op microniveau, wanneer men de grenzen van de natiestaat wil aangeven, ook op meso- of zelfs macroniveau worden deze grenzen vastgesteld.

Voor België geldt dat op mesoniveau de scheidingslijn voor internationale uitwisseling om de landen die behoren tot de Europees Economische Ruimte ligt. Binnen dit gebied wordt internationale (inter-Europese) uitwisseling van goederen, personen, kapitaal, diensten en kennis bevorderd. Hierdoor zijn de landsgrenzen binnen de EER sterk vervaagd, terwijl de grenzen om de EER heen aangescherpt zijn. Dit zou je kunnen zien als het op grotere schaal

²⁶ Gesprek met Tabitha op 23 februari 2010, Brussel

²⁷ Patrick Eisenlohr in zijn college ‘Globalization, migration, multiculturalism’, 12-10-2009, Utrecht

herdefiniëren van de natiestaat, of het herdefiniëren van wat Wimmer *the familiar* (2002: 33) noemt; er worden nieuwe grenzen aangegeven om de eigen identiteit (cultuur) te waarborgen.

Mone²⁸:

“If Africans go to school, they will change Africa and they will change the divisions in the world, and that’s what you Europeans are afraid of. Europeans don’t want that, they want to stay the best.”

Binnen de landen in de Europees Economische Ruimte vindt solidariteit plaats in de vorm van uitwisseling, voor landen buiten de EER is het moeilijker deel te nemen aan dit Europese uitwisselingsproces. Voor de casus van mijn onderzoek betekent dit dat studenten uit landen die tot de EER behoren *included* zijn in dit proces, zij kunnen zich vrij tussen de landen bewegen en voor deze studenten gelden dezelfde regels en richtlijnen wat betreft studeren aan de universiteit. Voor studenten die elders vandaan komen is het moeilijker de EER te betreden en aan hun verblijf worden strenge eisen gesteld. Wat betreft studeren aan de universiteit gelden voor deze studenten andere regels en richtlijnen. Deze regels en richtlijnen zijn strenger dan voor EER-studenten en zijn voor veel niet-EER-studenten een reden om niet in Europa te kunnen studeren. Om die reden zijn studenten afkomstig van buiten de EER in grote mate *excluded* van het inter-Europese uitwisselingsproces. Dit geeft mijn informanten een gevoel van onmacht, Jackson²⁹:

“You just can’t change anything, so I can be really upset about it but the only one who will suffer from that will be me.”

2.3 Conclusie

Europese universiteiten hebben bepaald dat de plek waar iemand geboren is grote invloed heeft op de kosten en mogelijkheden voor het volgen van een studie in Europa. Hiermee worden studenten uit de armere regionen van de wereld uitgesloten wat betreft het volgen van internationaal gewaardeerd onderwijs. Niet alleen is het collegegeld in Brussel twee keer zo hoog voor studenten met een niet-Europese nationaliteit, deze studenten dienen daarnaast een

²⁸ Interview met Mone op 26 februari 2010, Brussel

²⁹ Interview met Jackson op 27 maart 2010, Brussel

visum aan te schaffen en aan maatregelen te voldoen waar hun Europese medestudenten niet om gevraagd worden, zoals de verplichte HIV-test. Voor mijn studie heb ik nog nooit aan hoeven tonen dat ik niet geïnfecteerd ben met HIV. De enige reden hiervoor is dat ik de Europese nationaliteit heb en het Belgische internationale HIV-beleid de regel kent dat alleen personen van buiten Europa zich verplicht moeten testen (Mohsin Iqbal 2009). Mijn informanten zijn geboren met een Afrikaanse nationaliteit en hebben zich daarom stuk voor stuk moeten laten testen op de ziekte bij de Belgische ambassade in hun land van origine.

Naast dat deze verplichte test zeer confronterend ervaren wordt door mijn informanten is het wederom een maatregel die een deel van de niet-Europese studenten uitsluit van het volgen van hoger onderwijs, zoals Pearl verontwaardigd zei³⁰:

“It was hard for me to get a visa for my stay in Brussels. I had to prove how I wanted to pay for my study and where that money came from. I had to do a medical test to see if I were infected by HIV/aids. That’s such a strange rule, what about my nationals who are born with the virus? They are automatically excluded from getting European education. That’s so unfair!”

Verder zeggen Europese universiteiten te willen internationaliseren, maar dit internationaliseren lijkt voornamelijk gericht te zijn op internationaliseren binnen de westerse wereld, aangezien er strenge maatregelen zijn opgesteld voor studenten die van elders komen. Door deze regels wordt het betreden van de EER moeilijker voor deze groep studenten en zijn zij uitgesloten van de Europese kennisstromen. Hiermee wordt de ongelijkheid op het gebied van onderwijs en wetenschap tussen *the west and the rest* niet verkleind en zal de bestaande kenniskloof niet snel krimpen. De oorzaak hiervoor is het willen waarborgen van *the familiar*, waarbij *the familiar* gezien wordt als de Europees Economische Ruimte, of op macroniveau als de westerse wereld.

³⁰ Gesprek met Pearl op 8 april 2010, Brussel

Hoofdstuk 3 *I like my home better*³¹

Mijn onderzoekspopulatie en het leven in Brussel

Dat Makena in Brussel terecht is gekomen is puur toeval, omdat ze zich voor verschillende beurzen ingeschreven had. Ze had zich ingeschreven en op een dag kreeg ze goed nieuws, Makena weet het nog precies, het was maandagochtend en ze kreeg te horen dat ze toegelaten was voor het beursprogramma in Brussel. “I applied and I won!”, “it was the luckiest day in my life!”, “I couldn’t stop smiling for a week.” In het vliegtuig kon ze niet geloven dat ze dit écht meemaakte, de eerste tijd in Brussel was als een droom voor Makena. Het leek alsof ze in een film zat. En dat gevoel hield wel twee weken aan. “Everything was very exciting! And it was very cold!” Ze is volledig onder de indruk van de infrastructuur in België, “how is it possible to build a tunnel under water? I mean, there is water above, how can you people build that? For me it is impossible! In Kenya we do not have tunnels at all.” Als ik vraag wat Makena bevalt aan Brussel zegt ze meteen: “I hate the weather” en moet lang nadenken over wat ze wel leuk vindt. Uiteindelijk: “I like the chocolates.”³²

Europa wordt in Afrika gezien als een paradijs, als daar waar het leven goed en makkelijk is. Met die instelling zijn mijn informanten naar Brussel gekomen, om daar te ontdekken dat de realiteit niet zo mooi is als verwacht. In dit hoofdstuk zal ik beschrijven hoe mijn onderzoekspopulatie eruit ziet en waarom de studenten Brussel hebben gekozen als plaats om zich op te laten leiden. Daarna zullen de verwachtingen die zij hadden over Europa tegenover de werkelijkheid worden geplaatst.

3.1 Afrikaanse studenten in Brussel

Hoewel mijn informanten uit verschillende Afrikaanse landen komen tonen hun verhalen veel overeenkomsten. Vanzelfsprekend is geslacht, leeftijd, opleiding, nationaliteit en de gezinssamenstelling sterk persoonsgebonden. Mijn respondenten zijn grofweg in te delen in twee groepen: de studenten die in Brussel kunnen studeren omdat ze een beurs van de regering toegewezen hebben gekregen en de studenten die alle kosten zelf betalen. Dit verschil uit zich op verschillende punten, zo zijn de beursstudenten voornamelijk afkomstig

³¹ Interview met Jackson op 27 maart 2010, Brussel

³² Interview met Makena op 5 maart 2010, Brussel

uit arme, grote gezinnen, zijn opgegroeid op het platteland en zijn meestal het enige lid van het gezin dat de kans heeft gekregen om te studeren.

Solomon is 26 jaar en woont nu zeven maanden in Brussel, hij is opgegroeid in een klein dorpje in Ethiopië. Hij vond het erg moeilijk om zich aan het weer in België aan te passen. Dat is hem eigenlijk nog steeds niet gelukt. Hij mist Ethiopië heel erg. Solomon komt uit een arme familie, zijn ouders zijn beide boer en leven van hun eigen oogst. Hij heeft twee zussen en vijf broers. Solomon is het vierde kind. Zijn oudere broers en zus zijn net als hun ouders boer, zij hebben hun school niet af kunnen maken. Daarvoor zijn vele factoren te noemen, waaronder geldgebrek maar ook onvoldoende toegang tot educatie. Solomons hele familie woont nog in Ethiopië, hij is de eerste van het gezin die het land verlaten heeft.

Solomon heeft de basisschool en middelbare school afgemaakt. Daarna heeft hij twee jaar preparatorschool gedaan, waar hij voorbereid werd op de universiteit. Aan de governmental university van Addis Abeba³³ heeft hij zijn bachelor gehaald in biologie. Deze universiteit is gratis, alles wordt voor de studenten betaald, maar na het behalen van hun diploma zijn de studenten verplicht driehonderd euro te behalen, dat is ongeveer twintig tot vijftwintig procent van de totale kosten. Dan zijn de studenten verplicht les te geven in dienst van de overheid, of ze moeten alle kosten terug betalen. Solomon heeft al twee jaar les gegeven. Hij moet nog zeven jaar om zijn studie als gift te krijgen. Daarom twijfelde hij toen hij geselecteerd was voor een studiebeurs of hij wel naar Brussel moest gaan. Maar zijn vrienden hebben hem overgehaald; “they told me it was the chance of my life”. Dus hij besloot deze kans te grijpen. Als hij klaar is in Brussel gaat hij weer lesgeven in Ethiopië. Wanneer hij na de negen jaar van baan wil veranderen moet hij ook een bedrag betalen, niet zoveel als zijn studie heeft gekost, maar een bepaald bedrag om daarna te werken in welke sector je maar wilt. “My university wants to keep all the students there.”³⁴

De studenten die hun studie zelf betalen komen uit rijkere, kleinere gezinnen en ook hun broers en zussen hebben meestal de kans gekregen om te studeren of gaan dat nog doen. Een opmerkelijk punt bij deze studenten die ik gesproken heb is dat zij allemaal minstens één ouder hebben die in de politiek werkt, waar ik niets mee wil insinueren, maar zij vaak later zelf aangeven in het gesprek dat de regering in hun land corrupt is. Waarop ik uiteraard vraag waarom hun vader of moeder dan voor die corrupte regering werkt. Dat wordt meestal

³³ De hoofdstad van Ethiopië

³⁴ Interview met Solomon op 24 maart 2010, Brussel

gevolgd door een wat scheve glimlach, ogen die me niet meer aankijken en wat geschuif op de stoel. Hierna komt dan toch de verklaring: ‘iedereen doet het, daar zouden hun ouders zich van kunnen distantiëren, maar dat levert je niks op’³⁵. Je kunt ook zelf profijt uit de situatie trekken en veel verdienen, zoals de vader van Abdoulaye:

*Abdoulaye’s vader was politicus tijdens het regime van Abdou Diouf, die tot het jaar 2000 de president van Senegal was. Hij handelde tussen de producten die van Afrika naar Europa gaan en andersom. Zijn vader heeft voor Abdoulaye een paspoort en visum kunnen regelen. Senegal zal nooit hetzelfde worden als Brussel of Europa, zegt Abdoulaye lachend, de regering is er namelijk slecht. Op mijn verbaasde reactie dat zijn vader toch ook voor de regering werkt moet hij een beetje gniffelen. ‘Ja, maar zijn vader werkte voor de oude president, en die was beter dan de huidige.’ “Maar was hij goed?” vraag ik. Abdoulaye lacht en zegt: ‘volgens sommigen wel, volgens anderen niet’. Zelf denkt Abdoulaye alleen maar ‘dat hij beter was dan de huidige president’.*³⁶

3.2 Waaron Brussel?

Geen van mijn informanten heeft bewust gekozen om in Brussel te studeren, ze kozen ervoor in Europa te studeren en zijn om verschillende redenen terecht gekomen in de hoofdstad van België. Voor de studenten met een beurs geldt dat zij zich voor een aantal beursprogramma’s hadden ingeschreven in verschillende Europese landen en dat ze een beurs van de Belgische regering toegewezen hebben gekregen. Zij vertellen mij dat het puur toeval is dat ze in Brussel terecht gekomen zijn en niet ergens anders in Europa.

Solomon³⁷:

“I wanted to study in Europe, so I applied for scholarships for different masters in Sweden, the Netherlands and Belgium. Brussels picked me, so that’s why I’m in this masterprogram.”

³⁵ Gesprek met Samuel op 23 maart 2010, Brussel

³⁶ Gesprek met Abdoulaye op 11 februari 2010, Brussel

³⁷ Gesprek met Solomon op 12 april 2010, Brussel

Voor de zelf betalende studenten geldt dat zij al iemand kenden die in Brussel woont en die hen kon helpen met het vinden van onderdak, wegwijs maken in de stad en ook bij het verkrijgen van een visum. Voor deze studenten hebben de lage onderwijskosten en het relatief tolerante klimaat in België de doorslag gegeven om naar Brussel te komen. Pearl, Mone en Samuel vertellen hun verhaal:

Pearl³⁸:

“In Nigeria I lived with my grandparents. My parents were very young when my mother gave birth to me and they wanted to see the world. They left me with my grandparents and started travelling. They ended up in Brussels, they are living here for almost fifteen years now. For me the reason to come to Brussels was because my parents and little brother are living here. And because education in Brussels is cheaper than in the United Kingdom for example.”

Mone³⁹:

“I wanted to go to Europe, just like my sister. She worked very hard to get the money she needed to get to Brussels and a lot of people from my country helped her. In stead of going to church I went to the forest to cut wood and sell it to get money. I didn’t act like other Africans, they go to church and wait for a miracle. I built houses to get money. It was so hard for me to come to Belgium. The governments have all those acts to prevent migration. If you’re an African and you want to enter Europe you have to do bad things. Luckily my sister sent me money so I could come over.”

Samuel⁴⁰:

“I earned my bachelor’s degree in Cameroon. Then I started teaching at a secondary school, I taught biology and chemistry. I did want to get a masters degree but not in my country. I really would like to study in the United States but it is way to expensive for me. My aunt who lives in Brussels told me about the possibilities for me to study in Belgium. She offered me a place to stay and helped me getting a visa.”

³⁸ Gesprek met Pearl op 8 april 2010, Brussel

³⁹ Interview met Mone op 26 februari 2010, Brussel

⁴⁰ Interview met Samuel op 23 maart 2010, Brussel

Voor alle studenten geldt dat de opleiding die ze hier volgen ook aangeboden wordt in hun thuisland. De studenten wilden echter niet daar studeren omdat die opleidingen niet internationaal gewaardeerd worden, zelf zijn ze van mening dat de opleidingen in eigen land wel voldoen aan de standaard. Behalve wanneer de studie een praktijkdeel kent, waar in Afrika vaak niet genoeg faciliteiten voor zijn.

Makena⁴¹:

“The perception is that education is better in Europe, maybe it’s just a perception, I don’t know, but it’s better to study over here than in my homeland.”

Pearl⁴²:

“All my professors in Lagos⁴³ studied in Europe, so they have the requested knowledge. The theoretical part of my study is comparable for Nigeria and Brussels. The only problem there is the lack of material and machines.”

Over het algemeen zijn de studenten tevreden over hun opleidingen in Brussel, deze voldoen meestal aan de verwachtingen die ze vooraf hadden. Eén student die ik sprak had van te voren een ander beeld van zijn studie, maar de werkelijkheid heeft hem niet teleurgesteld. Hij is allang blij dat hij de mogelijkheid heeft in Brussel te studeren⁴⁴. Wat voor alle studenten een meespelende factor blijkt; het hebben van een Europees diploma lijkt vaak belangrijker dan het vakgebied waarin deze diploma behaald is.

Samuel⁴⁵:

“Having an European certificate is better than having an African one. My future will become better after getting my certificate here, yet I don’t know exactly in which way, but it will become better. With this certificate I can work wherever I want to, here or in Cameroon. Otherwise that wouldn’t be possible. This certificate is of international value.”

⁴¹ Interview met Makena op 5 maart 2010, Brussel

⁴² Gesprek met Pearl op 8 april 2010, Brussel

⁴³ Grote stad aan de kust van Nigeria

⁴⁴ Gesprek met Idriss op 1 mei 2010, Brussel

⁴⁵ Gesprek met Samuel op 6 april 2010, Brussel

Pearl⁴⁶:

“After this study I want to get my PhD⁴⁷, anywhere in the world but Africa! Because when I get it there it won’t be of value in the western world.”

De vooropleidingen die mijn informanten gevolgd hebben zijn volgens hen van hetzelfde of hoger niveau dan de opleidingen die hun Europese klasgenoten hebben gevolgd. Dit lichten zij als volgt toe: educatie in Afrika is iets dat je als student zelf moet zien te verwezenlijken, hier doen leraren er alles aan hun studenten te laten slagen, in Afrika is het simpelweg de student zelf die hard moet werken, lukt dat niet dan is er niemand die je helpt of moeite voor je doet. Of hierdoor het niveau van de opleidingen hoger is trek ik in twijfel, de gemotiveerdheid en zelfdiscipline van Afrikaanse studenten zal hierdoor wel van hoger niveau zijn. Mijn informanten vinden zichzelf hardere werkers dan hun klasgenoten en ze zijn verbaasd over de hoeveelheid aandacht die iedere student individueel krijgt van leraren en professoren. Dit zegt misschien impliciet meer over de kwaliteit van het onderwijs daar, al zien mijn respondenten dat zelf niet zo. Mone moest, omdat zijn Afrikaanse diploma niet aan de eisen voldeed, de laatste jaren van de middelbare school overdoen toen hij in Brussel kwam. Hij uitte zijn commentaar:

Mone⁴⁸:

“School in Africa is much harder than school in Europe. In Africa, a teacher doesn’t help you, you are in class with a hundred other students, the teachers can’t give you individual attention. If you got your certificate in Africa, you earned it yourself, nobody helped you. I was surprised when I was in my class in Brussels with only twenty other students, such a few! Everybody here gets his or her certificate. It’s unfair my African certificate isn’t of value, I’m sure I’m a better student than my classmates.”

Uit dit citaat blijkt dat Mone zichzelf een ijverigere en daarom betere student vindt dan zijn Belgische klasgenoten. Hij wil hiermee aantonen dat het onderwijs in Afrika van hoger niveau is dan het Europese onderwijs. Dit trek ik in twijfel naar aanleiding van het artikel van Altbach (2004) en het boek van Altbach en Selveratnam (1989) die, zoals beschreven in de

⁴⁶ Gesprek met Pearl op 14 april 2010, Brussel

⁴⁷ PhD, afkorting voor Doctor of Philosophy, de engelse benaming voor de academische graad van doctor (Dr.)

⁴⁸ Gesprek met Mone op 1 maart 2010, Brussel

inleiding, aantonen dat de inhoudelijke kwaliteit van het onderwijs in Afrika beduidend lager ligt dan het onderwijs in de westerse wereld.

3.3 Het leven in Brussel

Alhoewel al mijn informanten wel gehoord hadden van Brussel waren zij niet goed op de hoogte van wat ze konden verwachten. Ze kenden Europa alleen uit films en via artiesten. In deze wereld van moderne media wordt geen realistisch beeld van de werkelijkheid gegeven. Uit de citaten hieronder blijkt dat Brussel, en daarmee Europa, voor veel van hen op verschillende punten is tegengevallen;

Jackson⁴⁹:

“Europe is quite different than the Tanzanian people think. They think you can find money in the bushes. They think life here is easy, but that isn’t true. Also in Brussels people have to work for their money.”

Samuel⁵⁰:

“I expected the people in Brussels to be selfish, not like in Cameroon, where everybody is helping each other. The selfishness is even worse than I thought. The difference between Europe and Cameroon is less big than I expected, life is not that easy but in general life over here is better than back home. You get more chances. Which doesn’t mean I like Brussels better.”

Mone⁵¹:

“Europe is seen in Africa like a dream, like the best place on earth to live, where life is good. That is what we see on television. When I arrived in Brussels that dream didn’t come true, and until today it’s still a dream. I thought life would be easy, milk and honey, but that is not how it is.”

⁴⁹ Interview met Jackson op 27 maart 2010, Brussel

⁵⁰ Gesprek met Samuel op 4 mei 2010, Brussel

⁵¹ Interview met Mone op 26 februari 2010, Brussel

Liben⁵²:

“A lot of things are like I expected, like transport and the buildings. But life and the people here I expected different. Life isn’t that easy and the people aren’t nice. They don’t talk and I’m not sure what they think about me and other Africans.”

Pearl⁵³:

“I expected Brussels to be a good place to live, far away from corruption, with a high level of justice and fair living. That’s true. But I also expected more fun, Brussels is boring compared to Nigeria.”

Abdoulaye’s verwachting kwam wel uit⁵⁴:

“I thought there would be a lot of white people in Brussels.”

Mijn informanten verwachtten in een paradijs terecht te komen, wat bij aankomst in Europa helaas een utopie is gebleken. Dat verklaart waarom mijn informanten niet zo gelukkig zijn met hun leven in Brussel. Ze vertellen me dat ze het niet heel leuk vinden in de stad. Ze voelen zich alleen en raken niet gewend aan het weer, aan de gehaastheid van de bevolking en aan de manier waarop mensen met elkaar omgaan. Dit is de reden voor de studenten om veel tijd op internet door te brengen, op die manier blijven ze in contact met vrienden en familie thuis. Ook bellen ze vaak naar huis, waar ze meestal de hele familie aan de telefoon krijgen die allemaal willen weten hoe het met hen gaat. Verder zitten ze veel op hun kamer en luisteren naar muziek uit hun thuislanden. Wanneer ik de studenten vroeg te beschrijven wat zij voor gevoelens hebben bij Brussel kreeg ik de antwoorden ‘eenzaam’ en ‘verveeld’ het vaakst te horen. Jackson en Samuel verwoordden dat op de volgende, treffende wijze:

Emailbericht van Jackson⁵⁵:

“Wow its nice that things are going with you! me too things are fine its only a little bit boring staying the whole day in my room since I have had no practicals for two weeks now and even this coming week! I wish I was at home it would be a bit nicer!”

⁵² Interview met Liben op 29 april 2010, Brussel

⁵³ Gesprek met Pearl op 8 april 2010, Brussel

⁵⁴ Gesprek met Abdoulaye op 23 februari 2010, Brussel

⁵⁵ Mail van Jackson, ontvangen op 12 april 2010 om 2:11

Samuel⁵⁶: *“I like Brussels but the only problem is loneliness.”*

Omdat het verblijf in Brussel zo zwaar tegenvalt storten mijn studenten zich vol overgave op hun studies. Hier hebben zij twee redenen voor: de eerste is dat zij niet veel andere dingen te doen hebben en hun tijd doden met studeren, ze lezen veel, besteden heel veel tijd aan opdrachten en missen geen enkel college. De tweede reden is dat ze geen week langer in Brussel willen blijven dan nodig, dus willen zij hun studie kosten wat het kost zo snel mogelijk volbrengen.

Tabitha⁵⁷:

“I study almost always! If I would give you a timeschedule of my life here it would be like the following: ninety-five percent studying, being in class, and taking exams. Three percent Facebooking and two percent eating and sleeping. Oh, and I go to church every sunday. I like listening to music and watch movies, but I don't have much time left to do that.”

Wat mijn informanten erg confronterend ervaren is dat iedereen in hun thuisland hen benijdt omdat zij in Europa zijn, ‘dat is nou eenmaal de droom van elke Afrikaan’, zei Jackson me in een gesprek dat ik met hem voerde⁵⁸. Dat Europa zo tegenvalt kunnen mijn respondenten niet delen met hun familie en vrienden, omdat ze dan verwend en ondankbaar zouden overkomen. Tijdens de momenten van contact die zij met hun familie en vrienden hebben zeggen ze dan ook dat ze Brussel heel erg leuk vinden. Op deze manier wordt het idee van Europa als paradijs in stand gehouden in de Afrikaanse landen. De enige mensen waarbij zij hun gevoelens oprecht kunnen uiten zijn andere Afrikaanse studenten in Brussel; zij weten van elkaar hoe de ander zich voelt en hoeven geen masker op te houden. Mijn informanten trekken veel op met andere Afrikaanse studenten, om Afrikaanse muziek te luisteren, over Afrika te praten en Afrikaanse maaltijden te nuttigen. Dit toont aan dat de studenten geen echt onderdeel worden van de Belgische maatschappij; een groot deel van hen spreekt de taal niet, hierdoor komen ze weinig in contact met de lokale bevolking en creëren een eigen gemeenschap. Hier zal ik dieper op ingaan in het volgende hoofdstuk.

⁵⁶ Interview met Samuel op 23 maart 2010, Brussel

⁵⁷ Gesprek met Tabitha op 23 februari 2010, Brussel

⁵⁸ Interview met Jackson op 27 maart 2010, Brussel

Idriss (Kameroen)⁵⁹:

“My roommates are okay, to watch football with. But I don’t share a lot with them. I rather hang out with people from my country. We eat African meals like Jerlof rice, we drink, we talk about the past and about life, and we have fun together. They understand me.”

3.4 Conclusie

Mijn informanten zijn op basis van de manier waarop zij hun studie financieren in twee groepen te verdelen. Voor de ene groep studenten wordt hun studie betaald door de beurs die zij toegewezen hebben gekregen, voor de andere groep studenten geldt dat zij hun studie zelf betalen. Alhoewel hun studies ook in het land waar ze vandaan komen voor minder geld te volgen zijn, zijn de studenten toch naar Brussel gekomen. De oorzaak voor dit besluit is dat mijn informanten zich ervan bewust zijn dat het onderwijs in hun land internationaal niet hoog gewaardeerd wordt. De studenten uit beide groepen hebben niet gekozen om in Brussel te studeren maar hebben gekozen voor Europa. Hierbij zijn ze ofwel door de toewijzing van een Belgische studiebeurs, ofwel door het kennen van een familielid in België in Brussel terecht gekomen. Omdat een Europees diploma je goede kansen op de arbeidsmarkt biedt is het behalen van een diploma in Europa belangrijker voor de studenten dan in welk vakgebied deze diploma behaald is. Dit geeft aan dat veel Afrikaanse studenten het belang van een Europees diploma boven hun eigen droombaan stellen.

Europa wordt door een groot deel van de bevolking van Afrika gezien als de plek waar het leven goed is. Mensen hoeven er niet te werken, het geld ligt op straat en het leven is er erg gemakkelijk. Er bestaat geen corruptie, mensen overlijden niet aan goed te genezen ziektes en het criminaliteitsniveau is er laag. Met deze verwachtingen, gebaseerd op wat in Afrika te zien en te horen is over Europa in films, muziek en de media, zijn mijn informanten naar Brussel gekomen. In Brussel bleek dat een deel van de verwachtingen juist waren; de politiek is niet corrupt als in Afrika en het niveau van medische voorzieningen en educatie is inderdaad hoog. Echter kwam een ander deel van de verwachtingen niet uit; er ligt geen geld op straat, ook in Brussel moeten de mensen gewoon werken om rond te komen. Het leven is ook daar niet makkelijk en dit heeft mijn respondenten zwaar teleurgesteld. Deze

⁵⁹ Gesprek met Idriss op 1 mei 2010, Brussel

teleurstelling verklaart waarom de Afrikaanse studenten hun leven in Brussel niet als zeer positief waarderen. Ze voelen zich niet thuis in de stad en onder de mensen, zijn eenzaam en vervelen zich met grote regelmaat. Dit kunnen zij niet delen wanneer ze met het thuisfront spreken, deze mensen zijn allemaal jaloers op het feit dat zij in Europa zijn en zouden meteen met ze ruilen als het kon. Wanneer mijn respondenten hun negatieve gevoelens zouden uiten zou dit als ondankbaar en verwend overkomen. Zij leven immers de droom van menig Afrikanen. Dit is de verklaring voor het feit dat de studenten zich voornamelijk tussen andere Afrikanen begeven om met hen eerlijk over hun gevoelens te kunnen praten. Daarnaast storten mijn informanten zich volledig op hun studie om die zo snel mogelijk af te ronden, waarna ze weer terug kunnen gaan naar de plek waar ze willen zijn. Terug naar Afrika.

Hoofdstuk 4 *I want to die in Africa*⁶⁰

Terugverlangen en toekomstplannen

Ik ben uitgenodigd om bij Abdoulaye een Afrikaanse maaltijd te komen eten. Om zeven uur kom ik aan met de metro en daar staat Abdoulaye al op me te wachten. We lopen naar zijn huis, wat direct naast het metrostation is en waar je naar binnen gaat via dezelfde deuropening als voor de groenteman ernaast. Binnen is de vloer een beetje nat, vanwege de regen die door het deurkozijn naar binnen waait. We lopen via de oude trap naar de derde verdieping, het trappenhuis stinkt, naar urine. Overal op de muren zijn franse leuzen geschreven en er klinken stemmen vanuit de kamers die aan het trappenhuis grenzen. Na zes trappen zijn we er, nummer drie, Abdoulaye's kamer. Niet wetend wat te verwachten kijk ik naar binnen en zie meteen het enorme koloniale houten bed, waar een jongen op zit. Ebou, blijkt later, een goede vriend van Abdoulaye, afkomstig uit Gambia. Ik stel me aan hem voor en kijk rond terwijl Abdoulaye en Ebou druk overleggen in Wolof⁶¹, waarna Ebou vertrekt.

Abdoulaye's kamer is groot en heeft een hoog plafond, er ligt groene vloerbedekking en de muren zijn lichtgeel geschilderd. De groene gordijnen zijn dicht en zien eruit alsof ze van de muur afkomen als je ze probeert te openen. Naast het enorme bed met bijpassende nachtkastjes staat er tegen de zijwand van de kamer een bijpassende, wederom enorme, kledingkast. Met daarop een koffer en een reistas. Ervoor heeft Abdoulaye zijn schoenen uitgesteld. Tegen de kledingkast aan staat een tafeltje met een spiegel erop en een verzameling schoonheidsproducten; deodorant, parfum, scheerspullen, haar- en douchegel.

Tegen de ouderwetse open haard heeft Abdoulaye een lage kast staan waarin hij zijn glazen, pannen, kruiden, etenswaren, borden, bestek en nog veel meer bewaart. Erop liggen zijn schoolboeken, pennen, mappen en een werkboek. Twee banken en een vierkante tafel vullen de overgebleven ruimte op. De kamer wordt verlicht met een peertje aan het plafond. Ik neem plaats op de bank die tegen de raamkant van de kamer staat en vanuit die positie zie ik dat er naast de deur een koelkast staat, met daarop een magnetron en op de magnetron een elektrische tweepits kookplaat. De meubels die in de kamer staan lijken mij niet de keuze van een drieëntwintigjarige jongen en wanneer ik ernaar vraag blijkt mijn intuïtie juist: de meubels stonden er al toen Abdoulaye de kamer betrok. Dan verlaat hij de kamer en komt terug met een grote pan die hij op de kookplaat zet. Na een half uurtje is het eten klaar, Abdoulaye pakt twee borden en begint rijst op te scheppen die hij in een rijstpan op de grond

⁶⁰ Gesprek met Ebou op 20 februari 2010, Brussel

⁶¹ Taal die in Senegal, delen van Gambia en Mauritanië wordt gesproken

heeft klaargemaakt. Hij haalt de deksel van de grote pan, daarin ligt kip en aardappelen in saus, de geur is veelbelovend. Het eten is voortreffelijk. Abdoulaye eet niet met zijn handen: hij vertelt dat hij dat in Senegal wel doet maar hier niet. ‘Dit is geen Afrika, hier wordt niet met de handen gegeten’.⁶²

Deze avond gaf mij veel inzicht in hoe het thuis van mijn informanten eruit ziet. Het thuis wat niet als thuis voelt.

Idriss⁶³: “There will never be a place like home.”

Abdoulaye was niet de enige die mij uitnodigde bij hem langs te komen, ik heb nog vele andere studentenkamers mogen zien. De studenten wonen in kamers die al gemeubileerd waren en waar ze niet veel aan de inrichting veranderd hebben. De reden hiervoor is dat ze weten dat deze woning maar voor tijdelijk is, mijn informanten willen namelijk allemaal terug naar Afrika. Dat brengt veel consequenties voor hun dagelijks leven met zich mee, op het gebied van (niet) integreren in Brussel, het contact met de lokale bevolking en de manier waarop zij hun dagen inrichten en hun toekomst plannen.

4.1 Brussel is slechts tijdelijk

Makena licht helemaal op wanneer ze het over haar geboorteland en haar familie heeft. Op mijn vraag of ze veel contact heeft met het thuisfront beginnen haar ogen te stralen en zegt met een grote glimlach op haar gezicht dat ze hen iedere dag spreekt. Via Skype, maar ook via Facebook. Ze logt iedere dag in op Facebook en heeft daar veel contact met familie en vrienden. In juli gaat Makena terug naar Kenia, voor drie maanden, als ze tenminste in één keer al haar toetsen haalt. Maar haar trip is een goede stimulans om hard te studeren. Ze lacht en vertelt me hoe zeer ze haar familie mist, ze verheugt zich heel erg op het teruggaan, ze mist de barbecues, haar vrienden, de familiebijeenkomsten, “I just can’t wait to go back!”⁶⁴

⁶² 20 februari 2010

⁶³ Gesprek met Idriss op 1 mei 2010, Brussel

⁶⁴ Interview met Makena op 5 maart 2010, Brussel

Omdat Brussel niet voldoet aan het ideaalbeeld dat mijn informanten van te voren hadden willen ze allemaal na het afronden van hun studie terug naar hun land van herkomst in Afrika. Dit heeft vele gevolgen voor de manier waarop zij hun leven inrichten. Dat hun verblijf slechts tijdelijk is maakt dat de studenten niet erg hun best doen zich de Nederlandse of, indien ze die nog niet spreken, de Franse taal machtig te maken. Ze zijn toch over een jaar of twee weer terug in Afrika. Zoals in hoofdstuk drie vermeld gaan ze voornamelijk om met mensen afkomstig van hun eigen continent, het liefst landgenoten. Hiervoor hebben ze verschillende redenen, bijvoorbeeld dat ze elkaars moedertaal spreken, wat communiceren makkelijker maakt. Maar de voornaamste reden is dat zij elkaar écht goed kunnen begrijpen, dat ze over thuis kunnen praten en dan snappen wat de ander bedoelt. Dat ze zich gezamenlijk kunnen verwonderen over de gang van zaken in Brussel en dat ze elkaar vertrouwen. Een andere meespelende factor is dat mijn informanten blanke mensen heel anders vinden dan Afrikanen: ‘ze zijn gesloten, altijd gehaast en erg individualistisch ingesteld’⁶⁵. Dit creëert voor sommigen van hen wantrouwen, of zoals Samuel zijn gevoelens verwoordde⁶⁶:

“In general, I don’t like white people. White people in general aren’t friendly, compared to Africans. I never expected you to be white, but I like you, you’re a nice white person. My white mate.”

Wat ook sterk van invloed is, is dat de Engelstalige studenten een Engelstalig onderwijsprogramma volgen. In deze klassen zitten slechts enkele tot geen Belgische studenten en hierdoor wordt de stap in contact te komen met de lokale bevolking nog groter. Voor het Francofone deel van mijn onderzoekspopulatie geldt dat zij geen problemen ondervinden met de taal in Brussel. Desalniettemin gaan ook zij liever om met mensen van hun eigen continent, ook hier is weer het gevoel van herkenning en vertrouwen van toepassing. Op deze manier vindt er weinig interactie plaats tussen de Afrikaanse studenten en de oorspronkelijke bevolking van Brussel.

Tabitha⁶⁷:

“It’s hard for me to find the right products when I’m shopping, the labels are only in French and Dutch. I was looking for salt once, it took me hours! Now I know the

⁶⁵ Gesprek met Makena op 17 maart 2010, Brussel

⁶⁶ Interview met Samuel op 23 maart 2010, Brussel

⁶⁷ Gesprek met Tabitha op 23 februari 2010, Brussel

French and Dutch word, but before I had no idea! My friend had to help me! I'm also still looking for a special product for my hair, I'm looking for it since I live in Brussels. I just don't know the name and I can't ask the people in the shops. They usually speak French, and they have that kind of attitude, like they don't want to help me because I don't speak their language."

4.2 Transnationalisme

"the migration of nationals across the borders of one or of more nations" (Kearney 1995: 548)

Dat mijn informanten een eigen Afrikaanse gemeenschap in Brussel creëren is een duidelijk voorbeeld van hoe transnationalisme in zijn werk gaat. Grillo definiëert deze term als volgt: het begrip transnationalisme verwijst naar sociale, culturele, economische en politieke betrekkingen die tussen verschillende natiestaten plaatsvinden, deze betrekkingen overstijgen als het ware de natiestaat. In het vakgebied van de antropologie wordt de term van transnationale migratie gebruikt in een context die verwijst naar migranten van wie hun dagelijkse leven zich niet binnen bepaalde landsgrenzen afspeelt. Het leven van deze zogenoemde transmigranten speelt zich af op een transnationaal niveau. Transnationalisme is in al zijn vormen een bedreiging voor de natiestaat omdat de inwoners loyaliteit jegens andere natiestaten hebben (2004: 864).

Er zijn verschillende soorten van transnationalisme aan te duiden, zo kunnen migranten zich niet of nauwelijks met het land waarin zij wonen identificeren, zij kunnen zich zowel identificeren met het land van origine als het migratieland, waarbij de oriëntatie van deze migranten dus uitgaat naar twee of meer natiestaten en zij een gemixte politieke en religieuze agenda hebben. Of zij kunnen een mondiale, overkoepelende identiteit creëren. Deze identiteit staat dan volledig los van plaats en afkomst (Grillo 2004). Omdat voor mijn informanten geldt dat zij de eerste vorm van transnationalisme in de praktijk brengen zal ik hier niet dieper op de andere twee vormen ingaan.

De eerste vorm van transnationalisme wordt uitgevoerd door migranten die voor een bepaalde tijd in een ander land verblijven. Deze migranten wonen en werken tijdelijk in een ander land en met het oog op hun terugkeer houden zij gedurende deze periode sterke sociale, economische en religieuze banden met het land van herkomst aan. Voor de vorming van Afrikaanse gemeenschappen in Brussel betekent dit dat de migranten zich niet of weinig zullen identificeren met het land waar zij tijdelijk verblijven, met België. Ze hebben immers

al een gemeenschap in het land van herkomst waar zij weer naar terug zullen keren en zullen dus geen nieuwe creëren in het land van het tijdelijke verblijf. Dit is een voorbeeld van circulaire migratie, waarmee bedoeld wordt dat migranten terug zullen keren naar het punt vanwaar zij vertrokken zijn (Gidwani & Sivaramakrishnan 2003). Deze migranten doen niet veel moeite te integreren in de nieuwe maatschappij omdat zij weten dat hun verblijf slechts tijdelijk is. Zij zullen prefereren met nationaliteitgenoten in groepen bij elkaar te wonen om in het migratieland een Afrikaanse subgemeenschap op te richten en hun normen en waarden met hen te delen. Zij claimen in de nieuwe natiestaat weinig rechten omdat hun verblijf uiteindelijk toch gericht is op remigratie naar het land van origine. Het leven van deze migranten ligt als het ware verankerd in het herkomstgebied en gedurende de periode in het buitenland staan zij sterk in contact met activiteiten in het thuisland. Een goed voorbeeld hiervan is dat Makena, Mone, Abdoulaye, Jackson en Liben respectievelijk een Keniaanse, Kameroense, Senegalese, Tanzaniaanse en Ethiopische krant als startpagina op internet hebben. Voordat zij doorklikken naar andere sites nemen zij altijd eerst even snel het nieuws uit hun land van origine door. Het Belgische nieuws interesseert hen aanzienlijk minder. Makena gaf hier in een interview de volgende reden voor⁶⁸:

“I neither speak French or Dutch, so it’s very hard for me to understand the Belgian news. I’m also not very interested to be honest. But I think if something important happens, I will hear it from my classmates.”

Voor Abdoulaye was niet alleen het nieuws van België onbekend, bleek tijdens een van onze gesprekken⁶⁹:

Ik ben bij Abdoulaye thuis en vanuit mijn positie op zijn bank zie ik een kaart van Europa op de kast liggen. Ik pak hem op en bekijk het even. Abdoulaye komt naast me zitten en vertelt me dat dit de kaart van Europa is. Ik zeg dat ik dat al zag en vraag hem of hij weet waar hij op het moment is. Hij lacht hard en roept ‘In België! Dat weet ik wel hoor.’ Ik lach mee en vraag hem België aan te wijzen op de kaart. Hij kijkt me even aan en laat zijn ogen dan over de kaart glijden. Zijn vinger op Hongarije, hij leest de namen van de landen hardop voor: ‘Hongarije, Kroatië, nee dat is het niet, Griekenland, Italië, Spanje, Portugal...’ en dan enthousiast: ‘Frankrijk! Daar ligt België vlak bij.’ Hij bekijkt eerst Duitsland en dan heeft hij

⁶⁸ Interview met Makena op 5 maart 2010, Brussel

⁶⁹ Gesprek met Abdoulaye op 3 maart 2010, Brussel

het: 'België! Zie je wel, je dacht dat ik het niet wist hè Sterre' zegt hij lachend. En hij voegt toe, 'en Afrika ligt ongeveer hier', met zijn vinger grote kringen makend ten westen van Europa.

Het is van belang de concepten *home* en *belonging* te betrekken op de situatie van mijn informanten. De definitie van *home* wordt door Hedetoft & Hjort (2002) als volgt gegeven:

Our home is where we belong, territorially, existentially, and culturally, where our own community is, where our family and loved ones reside, where we can identify our roots, and where we long to return to when we are elsewhere in the world (Hedetoft & Hjort 2002: 1).

Het woord *belonging* is een samentrekking van de woorden *being* en *longing* en wordt in het Nederlands vertaald als 'thuis voelen'. Maar voor mijn informanten voelt hun huis niet als thuis, oftewel "being in one place, longing for another" (Hedetoft & Hjort 2002: 1). Ze wonen wel in Brussel maar hun thuis is ergens in Afrika. Kenmerkend voor personen die zich in een dergelijke situatie bevinden is dat zij hun thuis verheerlijken, veel met thuis bezig zijn en verlangen naar de dag dat zij terug gaan (Hedetoft & Hjort 2002). Dit heb ik ook teruggezien in het gedrag van mijn respondenten. Zij zijn iedere dag op Facebook en Skype te vinden om zo via het internet met hun vrienden en familie thuis in contact te blijven. Ook vertelden ze mij dat ze vaak naar huis bellen en veel mailen.

Abdoulaye⁷⁰:

"Every day, I have contact with my family every day. My mother, brothers and sisters use the internet, we use Facebook, Skype and MSN. My dad doesn't like the internet so I call him and sometimes he calls me."

Pearl⁷¹:

"I want to go back to Nigeria as soon as possible, to see my family and friends. I miss them all very much. I call my grandmother very often. My friends all use Facebook and MSN, we send emails and sometimes we call."

⁷⁰ Interview met Abdoulaye op 11 februari 2010, Brussel

⁷¹ Gesprek met Pearl op 14 april 2010, Brussel

Jackson⁷²:

“Sometimes I make a phonecall to Tanzania every day. I call my parents twice a week. My colleagues there do all have Facebook so in that way I stay in contact with them.”

Wetenschappers als Spitulnik (1996), Wilson & Peterson (2002) en Eisenlohr (2006), hebben beschreven hoe digitale communicatie sterk van invloed is op het creëren van een gemeenschap die niet gebonden is aan landsgrenzen. Digitale communicatie minimaliseert de invloed van plaats en tijd op het contact tussen mensen en op die manier is het gemakkelijker sociale banden in stand te houden. De nieuwe media brengen door plaats en/of tijd gescheiden familieleden en vrienden samen. Voor mijn informanten geldt dat zij een *community* op internet gevormd hebben waarin zij zich verbonden voelen met thuis. Ze brengen veel tijd door op internet, daar krijgen zij even het gevoel weer terug te zijn, weer bij de mensen te zijn waar ze zoveel om geven. Daarnaast willen mijn informanten allemaal in de zomer van het jaar 2010 terug naar hun thuisland om écht even terug te zijn en hun dierbaren te zien. Dit is voor diegenen met een beurs mogelijk; een ticket om in de zomer terug te gaan zit bij de beurs inbegrepen. Voor de studenten die hun studie zelf financieren is het niet mogelijk omdat een ticket naar hun thuisland voor hen niet te betalen is.

Samuel⁷³:

“I use Facebook and Skype to stay in contact with my friends at home. I call my mother and sisters because they don’t have access to the internet. I miss them lots, I would love to go back this summer but it’s too expensive.”

4.3 Toekomstplannen

Pearl⁷⁴:

“I want to help my country with my knowledge. I want to bring the practical side of my study to Nigeria, in that way I can pass my knowledge on. I want Europe and Nigeria to co-operate, to spread the knowledge and help my fellow students in Nigeria.”

⁷² Gesprek met Jackson op 9 mei 2010, Brussel

⁷³ Gesprek met Samuel op 4 mei 2010, Brussel

⁷⁴ Gesprek met Pearl op 14 april 2010, Brussel

Pearl wil na haar studie terug naar haar geboorteland, ze wil daar de kennis die ze in Brussel opgedaan heeft doorgeven aan de Nigeriaanse bevolking. Pearl is niet de enige met dit idee: ál mijn informanten gaven aan dat zij in de toekomst terug naar Afrika te willen. Daar willen ze de kennis die ze hier opgedaan hebben verspreiden en in de praktijk brengen.

Solomon⁷⁵:

“It wasn’t a mistake that I’m born in Ethiopia, it is for a reason, I should be there, to change things, to be with my people. After getting my PhD I want to go back to my country. I have to go there, I have to help my brothers and sisters, and all other students in Ethiopia. One, like me, can share his experiences with lots of students. I want to spread my knowledge trough my country, and also trough other counties, if possible. I have to go back and serve my people.”

Jackson⁷⁶:

“I feel I have to be in my country. I was born there and that was not a mistake. I should serve my people and bring changes. I have to bring change to my people, my siblings, my clanmates, they’re all still there. I feel I should be there. I long to go back. After getting my certificate I want to go back for the rest of my life. The only thing I hate over there is the political life. I want to work at the university so I can be involved in educating my people myself.”

Liben⁷⁷:

“I really want to go back to Ethiopia. I belong there, Ethiopia is my home. I have lots of contact with my friends, my brothers and sisters over there. I really miss them and they miss me. They are very proud of me and I’m proud of them. After this masters I want either get my PhD or work in my country. I want to work at my university in Addis Abeba, so I can educate my people.”

Solomon, Jackson, Liben en Pearl willen de kennis die zij in Brussel hebben opgedaan verspreiden onder studenten in hun thuislanden. Zij hebben de kans gekregen Europees onderwijs te volgen en willen dit delen met hun landgenoten door hen op te leiden. Samuel en

⁷⁵ Interview met Solomon op 12 april 2010, Brussel

⁷⁶ Interview met Jackson op 27 april 2010, Brussel

⁷⁷ Interview met Liben op 9 april 2010, Brussel

Makena willen met de kennis die zij hier opdoen op een andere manier vooruitgang boeken in hun land van herkomst;

Samuel⁷⁸:

“I hope I can really do things in Africa with the knowledge I get here. I had to choose a discipline, so I chose that of human beings, because I want to help my people. Most likely on the topic of HIV/aids or malaria. To many people are dying of those diseases, I hope I can make a change.”

Makena⁷⁹:

“When I have finished my masters I will go back to Kenya. The only reason for me to stay here any longer would be when I can do my PhD in Brussels, or somewhere else in Europe, but not in Germany! I think I won’t like Germany. But for my PhD I’ll stay in Europe. Even then I want to link my PhD-research to Kenya, I want it to be of influence for my country. But still, after that I will go back to my country. When I’m back I want to use the knowledge I acquired here to help my country and my people. I want to improve my country, I want to help the poor and make an end to hunger.”

Zoals duidelijk wordt uit deze citaten willen mijn informanten met de kennis die zij hier opdoen verandering brengen in hun thuisland, of breder, in Afrika. Op deze manier zou het vergroten van de toegankelijkheid voor Afrikaanse studenten tot Europese kennis niet alleen als resultaat hebben dat de ongelijkheid in het niveau van kennis en wetenschap tussen *the west and the rest* verdwijnt, zoals beschreven in hoofdstuk 1.1, maar mijn informanten geven aan dat het verspreiden van kennis op meerdere gebieden vooruitgang met zich meebrengt. Goed onderwijs is de sleutel tot ontwikkeling (Bloom et al. 2006). Onderzoek en de ontwikkelingen in Azië van de afgelopen jaren tonen dat aan. Azië heeft sinds het einde van de jaren tachtig een ontzettende sprong vooruit gemaakt wat betreft studenten, onderwijs en wetenschap. Dit leidde automatisch tot economische groei en als gevolg daarvan zijn in de afgelopen vijftig jaar miljoenen mensen uit extreme armoede ontsnapt (Quah 2009). Een belangrijk onderdeel van zulke succesvolle wetenschappelijke ontwikkeling is het combineren van mondiale kennis met lokale kennis (Stiglitz 1999: 319). Op deze manier kunnen ontwikkelingslanden en westerse landen informatie uitwisselen en nader tot elkaar

⁷⁸ Interview met Samuel op 23 maart 2010, Brussel

⁷⁹ Interview met Makena op 5 maart 2010, Brussel

komen. Dit is ook precies wat mijn informanten in de toekomst willen doen, ze willen hun kennis verspreiden en doorgeven, waardoor het niveau van kennis in hun landen dichterbij de internationale standaard komt.

Om dit te bereiken is het belangrijk dat ontwikkelingslanden toegang hebben tot kennis die in het Westen ontwikkeld is, oftewel, de mondiale infrastructuur van kennis moet uitgebreid worden. “Creating the knowledge infrastructure entails how to learn – that is, creating the capacity to close the knowledge gap, an essential part of a successful development strategy” (Stiglitz 1999: 318). Met de uitvinding van het internet is hiermee een belangrijke stap gezet, ware het niet dat de toegang tot internet in ontwikkelingslanden tot op heden nog zeer beperkt is. Een andere manier waarop de kenniskloof verkleind kan worden is door het ontwikkelen en verbeteren van onderwijs in ontwikkelingslanden. Stiglitz legt uit aan de hand van het volgende voorbeeld:

The Republic of Korea and other newly industrialized countries that have closed the knowledge gap between themselves and more advanced industrial countries invested heavily in secondary and tertiary education, especially in science and technology (Stiglitz 1999: 319).

De kwaliteit van hoger onderwijs in ontwikkelingslanden moet dus worden vergroot om de kenniskloof te kunnen verkleinen. De kwaliteit moet de internationale standaard evenaren, wanneer dit niet gebeurt is het vanzelfsprekend dat studenten in het Westen willen studeren en zal de kenniskloof niet snel kleiner worden (Stiglitz 1999). Om de kwaliteit van onderwijs in ontwikkelingslanden te verhogen is het vereist dat de universiteiten aldaar betere toegang hebben tot mondiale kennis en dat hun deelname in de infrastructuur van kennis vergroot wordt. Liben vertelt waarom Afrika tot op heden qua ontwikkeling achterloopt op de westerse wereld⁸⁰:

“In Africa people aren’t that educated, that’s why they don’t know much about the world and how things go. When they knew, then Africa would develop in a fast way, that’s why good education is so important for my continent. Then Africa will come up and in sixty, seventy years Africa will be better than Europe. That things aren’t going well now is because of colonialism and the political regimes. African people aren’t stupid, you have made us stupid.”

⁸⁰ Interview met Liben op 29 april 2010, Brussel

Wanneer België en andere landen in de Europees Economische Ruimte de toegang voor studenten van buiten de EER tot Europese universiteiten beperkt, leggen zij tegelijkertijd een beperking op de infrastructuur van kennis, zo worden ontwikkelingslanden voor een deel *excluded* van de mondiale kennisstromen. Op deze manier staat Europa economische groei in ontwikkelingslanden in de weg, want terwijl het hoger onderwijs zich sterk aan het internationaliseren is binnen de westerse landen “wordt de deur steviger dicht gedaan voor studenten uit armere regionen in de wereld, terwijl iedereen het er over eens is dat goed onderwijs een cruciale factor is voor economische groei” (Koren & van der Schoot 2007).

4.4 Conclusie

In Afrika bestaat een ideaalbeeld van Europa; het leven zou er makkelijker, beter en eerlijker zijn. Met deze instelling zijn mijn informanten naar Brussel gekomen, waar de waarheid hen zwaar teleurgesteld heeft. Hierdoor gaan zij sterk terugverlangen naar hun thuis in Afrika en doen ze weinig moeite te integreren in de samenleving. Ze verdiepen zich niet in het leren van de talen en gaan het liefst om met personen afkomstig uit hun eigen land. Alleen bij deze mensen voelen zij zich volledig op hun gemak en alleen zij begrijpen precies wat ze voelen en denken. Blanken zien zij als anders en omdat er weinig contact is met de lokale bevolking van Brussel blijft dit vooroordeel bestaan. Enerzijds is de beperkte mate van contact voor sommigen het resultaat van een communicatieprobleem; ze spreken elkanders taal niet. Voor anderen is dit het resultaat van wantrouwen en onbegrip. Om al deze redenen voelen mijn informanten zich niet thuis tussen Belgische bevolking. Zo wordt er een transnationale gemeenschap van Afrikaanse studenten in Brussel gecreëerd. De studenten willen niet veel moeite doen te integreren in de bestaande maatschappij omdat ze al een thuis hebben, ze hebben al een gemeenschap waartoe zij behoren en een thuis om naar terug te keren. Door moderne media als internet en telefonie kunnen zij deel blijven van hun gemeenschap en hebben een digitale *community* gevormd waar zij een nieuw thuis verwezenlijken .

Al mijn respondenten willen na hun studie of na het volbrengen van een promotieonderzoek terugkeren naar hun land van herkomst. Daar willen zij de kennis die zij in Brussel opgedaan hebben in de praktijk brengen. Op die manier zijn zij van plan hun land en landgenoten te helpen. Onderzoek heeft aangetoond dat educatie de motor van ontwikkeling is, dus wanneer mijn informanten hun kennis verspreiden zullen hun landen op meerdere gebieden vooruitgang boeken en zal Afrika als continent ontwikkelen.

Hoofdstuk 5 *Africa is more than jungle and elephants*⁸¹

Moderniteit en haar hoogste vorm

Jackson⁸²:

“Everything is changing in Tanzania. The Masai people do have mobile phones. You can see the influence of America everywhere. By these American influences people have really changed. You can say it’s good or bad, it depends on your view. But my people are coping up things which the environment doesn’t support. Like watching television shows whole day. Some guys even have become gay! The bad side of modernity is that people don’t know what to copy and what not. I hope Tanzania can create another modernity, where we copy the right things and not the bad things. Copy the best Mercedes Benz but don’t copy how to rob or how to carry a gun. But therefore political life has to change. The politicians are the driver of the car. They’re the decisionmakers, they decide where the journey goes.”

Dit hoofdstuk zal verschillende visies op moderniteit belichten. Allereerst zal het begrip en de herkomst ervan beschreven worden. Hierna volgt de theorie van alternatieve moderniteiten, welke inhoudt dat er niet slechts één vorm van moderniteit is, te weten de westerse vorm, maar er meerdere vormen mogelijk zijn. Daarna komen de visies van mijn informanten aan bod; hoe modern zij Brussel vinden en hoe zij tegen moderniteit op hun eigen continent aankijken. Uiteindelijk zal de hoogste, ideale vorm van moderniteit beschreven worden.

5.1 Moderniteit en traditie

Dat het Westen een hiërarchische positie op het gebied van wetenschap bekleedt is in de vorige hoofdstukken al uitgebreid behandeld. Of de westerse wereld daarnaast ook vooraan loopt wat betreft moderniteit komt nu aan de orde. Om dit op de juiste manier te kunnen plaatsen is het allereerst van belang het begrip moderniteit uiteen te zetten. Moderniteit wordt vaak tegenover traditie geplaatst, volgens deze opvatting kan de wereld verdeeld worden in een modern deel, waar Europa en Noord-Amerika toonaangevend zijn, en het traditionele deel, wat geïllustreerd wordt met de continenten Afrika en Latijns Amerika. Berting schrijft

⁸¹ Gesprek met Idriss op 1 mei 2010, Brussel

⁸² Interview met Jackson op 27 maart 2010, Brussel

dat het proces van modernisering in Europese samenlevingen het idee kent dat traditionele verhoudingen niet bevorderlijk zijn voor maatschappelijke vooruitgang. Waar moderniteit verschijnt verdwijnen traditionele samenlevingsvormen, aangezien moderniteit zich kenmerkt door een hoog niveau van individualisme, terwijl traditionele samenlevingsvormen voornamelijk gebaseerd zijn op collectiviteit en waar iemands sociale positie bij de geboorte al vastligt (2006: 12). Een voorbeeld hiervan zijn stammen in Afrika, waar Makena mij het volgende over vertelde ⁸³:

“In Kenya we’re still living in tribes, that’s something that keeps modernity down. I can’t marry someone who isn’t a member of my tribe, my parents wouldn’t allow that! And if I would, my nextdoor neighbor comes over and kills me or my husband, or the both of us. Stupid tribalism.”

Makena noemt het leven in stammen als oorzaak voor het niet moderniseren van Afrika. Veel van deze stammen zijn echter ontstaan, of de grenzen ervan aangescherpt, tijdens de periode van kolonialisme. Dit was volgens sommigen juist het begin van modernisering in Afrika (Southall 1970; Lentz 1995; Ranger 1993) maar wordt nu vaak gezien als factor die modernisering tegenwerkt.

In het westen vindt de oorsprong van moderniteit en modernisering zich in de Verlichting. “Met de Verlichting wordt verwezen naar een belangrijke ontwikkeling in het denken in het Westen, waarin het rationele denken steeds meer in de plaats komt van het traditionele en religieuze denken” (Berting 2006: 25). In Afrika, vertelt Samuel, vinden nog veel traditionele en religieuze praktijken plaats ⁸⁴:

“In my youth I wasn’t allowed to go to small villages. My dad has forbidden me and my siblings to go there since my younger brother, the one who came just after me, died. We went one day to the village and then my brother became ill. Now, I think he was suffering from yellow fever, I still remember his yellow skin and the white of his eyes which turned yellow as well. But you can never be sure. Somebody can make you sick by using witchcraft. My dad was convinced the elder people from the village had done something to make my brother die. And since then we weren’t allowed to go to any small village, because the elder people who live there, they have powers. Now I’m

⁸³ Interview met Makena op 5 maart 2010, Brussel

⁸⁴ Gesprek met Samuel op 4 mei 2010, Brussel

grown up I can go there, but you always have to pay attention, some people can kill you by using their powers. Europe has science, that's your supernatural power, in Africa witchcraft is our supernatural power."

Samuel vertelde mij zijn ervaringen met hekserij in Kameroen en stelt daarbij hekserij tegenover wetenschap in het westen. Hierdoor lijkt hekserij niet modern te zijn. Antropologen menen echter dat hekserij modern is, dat hekserij vaak een reactie is op opkomend modernisme en de daarmee gepaard gaande sociale veranderingen. Door moderniteit wordt de wereld minder overzichtelijk en met hekserij wordt het overzicht teruggezocht. Hekserij lijkt niet modern te zijn maar is eigenlijk juist een onderdeel van moderniteit (Moore & Sanders 2001; Geschiere 1997; Fisiy & Geschiere 1990).

Witchcraft and other occult beliefs and practices are often mustered to 'resist' changes and are creatively refashioned to suit new conditions (Moore & Sanders 2001: 11).

Berting beschrijft in zijn boek de westerse vorm van moderniteit. Hij meent dat moderniteit van niet-westerlingen aangevuld dient te worden met westerse elementen van moderniteit – bijvoorbeeld via kennis en educatie. Dat blijkt uit het volgende citaat:

[H]et traditionele is een importproduct, een gevolg van de immigratie van mensen die afkomstig zijn uit niet-westerse, traditionele gebieden. Maar net zoals dat het geval was met het grootste deel van de traditionele inheemse levenswijzen zullen ook deze allochtone minderheden onvermijdelijk op termijn steeds meer moderne trekken gaan vertonen (Berting 2006: 13).

Niet-westerlingen die naar een westers land migreren zullen volgens Berting zich aanpassen aan de standaarden van het westerse modernisme. Dit is mijns inziens niet altijd het geval; migranten zullen delen overnemen en andere delen verwerpen. Zoals in hoofdstuk vier beschreven zijn de Afrikaanse studenten in Brussel die ik onderzocht heb niet van plan in het Westen te blijven, zij willen terug naar Afrika en doen om die reden weinig moeite zich aan te passen aan de westerse samenleving waar zij momenteel leven. Zij hebben echter wel de westerse moderniteit leren kennen en geven aan dat zij delen hiervan graag terug zouden zien in hun land van origine, tegelijkertijd zijn er ook aspecten van de westerse moderniteit waarvan zij blij zijn dat deze niet of nauwelijks in Afrika voorkomen.

Makena⁸⁵:

“In Brussels people have an attitude of minding your own business, that’s a negative aspect of modernity. Another negative side of modernity is the way people are getting dressed. Short skirts, exposed bodies, in Kenya we aren’t used to that, but, I don’t know, maybe there are no other clothes you can buy here?”

Makena is niet te spreken over de mentaliteit van de Brusselse bevolking, zij noemt de gesloten houding een negatieve bijkomstigheid van moderniteit. Daarnaast is zij duidelijk onder de indruk van de kleren die in België gedragen worden. Pearl verwondert zich ook over de kledingstijl van de westerlingen, zij het op een geheel andere manier⁸⁶:

“Belgium is modern, it’s a developed country. But I expected more fashion here, I always feel like I’m overdressed. In Nigeria everybody is always watching you, here nobody does. In Nigeria we’re supposed to dress ourselves in order to our social class. Here people don’t like fashion and music that much. In that way Belgium isn’t modern, Nigeria is way more modern at that point.”

Uit deze citaten blijkt dat persoonlijke visies veel invloed hebben op de manier waarop mensen naar moderniteit kijken. Moderniteit is dus op vele manieren te interpreteren en is daarnaast ook sterk afhankelijk van tijd en ontwikkeling. Daarom is het niet mogelijk moderniteit te benaderen zijnde een vaststaand, statisch verschijnsel. Hier hebben verschillende wetenschappers zich in verdiept en zij komen ook tot de conclusie dat er in plaats van dat er overall toegewerkt wordt naar één moderniteit er in verschillende samenlevingen verschillende moderniteiten ontstaan (Nederveen Pieterse 2009; Gaonkar 2001; Eisenstadt 2002). Deze verschillende vormen van modern zijn staan in de wetenschap bekend als alternatieve moderniteiten, dit zal ik in de volgende paragraaf nader toelichten.

⁸⁵ Gesprek met Makena op 17 april 2010, Brussel

⁸⁶ Gesprek met Pearl op 8 april 2010, Brussel

5.2 Alternatieve moderniteiten

“In short, modernity is not one, but many” (Gaonkar 2001: 17).

Voorafgaande aan mijn veldwerk verwachtte ik dat Afrikaanse studenten niet in Europa studeren om te assimileren, om de westerse kennis en cultuur geheel over te nemen. Ik vermoedde dat zij voornamelijk kennis op willen doen en deze willen gebruiken om in hun land van origine modern te zijn op een andere, niet-westerse manier. Hiermee erken ik het bestaan van verschillende moderniteiten en neem ik afstand van de marxistische, etnocentristische aanname dat er slechts één moderniteit is, te weten: de westerse vorm van moderniteit.

De westerse moderniteit kenmerkt zich door politieke stabiliteit en een ontwikkelde economie. Maar “[e]ven in the West, however, modernity is not singular” (Hefner 1998: 86). Moderniteit is weliswaar ontstaan in de westerse wereld maar kent vele vormen en heeft zich inmiddels over de gehele wereld verspreid. Immers, in het tijdperk van mondialisering vinden er mondiale stromen van mensen, kapitaal, goederen en informatie plaats die verschillende delen van de wereld met elkaar verbinden. Ook komen er in niet-westerse landen regelmatig vlagen van moderniteit op (Gaonkar 2001). Deze moderniteiten zijn anders dan de westerse moderniteiten, dit dient het Westen te accepteren, wat volgens Hefner niet altijd gebeurt: “rather than recognizing that modernity might be multiple, ... [western] accounts offered an idealized model of the West as the prototype for modernization in all societies” (1998: 86). Mone illustreerde dit in een interview op de volgende wijze⁸⁷:

“In the European way Africa isn’t modern. Europe is Africa’s teacher, that has started to be like this during colonialism and it will never end. The teacher decides what his pupil learns, and if you don’t want your son to be better than you are, he will never be. That is what Europe does with Africa.”

Later in ons gesprek vervolgde hij:

“Africa has a rich culture with a lot of good things but Europe says: ‘it is worthless’, and then it’s like that. Africa and Europe aren’t comparable, but the comparison is made. And then Africa is not modern in the way Europe is. Africa is good, in another

⁸⁷ Interview met Mone op 26 februari 2010, Brussel

way. We know what to do with the leaves, fruits, roots and seeds of the Baobab tree⁸⁸, do you know? No, you don't know, but Europeans know how to make glass, and you decided that to be more important. That's why they say Africa isn't modern."

In dit gesprek wat ik met Mone voerde kon ik duidelijk merken dat hij geraakt werd door de manier waarop westerse landen tegen 'zijn' Afrika aankijken. Hij vertelde me over Kameroen, hoe mooi dat land is, dat het niet voor niets 'Afrika in miniatuur' genoemd wordt⁸⁹:

"Cameroon has everything, we have the sea, we have mountains, we have vulcanos, we have the wildlife, we have more than twohundred languages spoken, how can you say that we are a poor, non-modern, underdeveloped country?"

Uit zijn woorden blijkt dat het voor hem erg kwetsend was dat er een verkeerd beeld bestaat over zijn land. Mone maakte duidelijk dat moderniteit meerdere componenten heeft dan alleen politieke en economische, zoals vaak gedacht wordt.

Ook Bell erkent het bestaan van verschillende moderniteiten. Hij meent onder andere dat moderniteit een maatschappelijke en een culturele kant heeft (1976). Deze benadering van moderniteit biedt ruimte voor culturele verschillen en impliceert daarmee dat er niet één vaste vorm van moderniteit is.

In de westerse wereld wordt soms gesproken over het einde van het moderniteit. Dit is volgens Gaonkar niet alleen een voorbarig aanname maar ook een etnocentristische houding, gezien er over de hele wereld niet-westerlingen op een kritische wijze hun eigen hybride moderniteiten creëren (2001). "To think in terms of "alternative modernities" is to admit that modernity is inescapable and to desist from speculations about the end of modernity" (Gaonkar 2001: 1). Omdat mijn informanten duidelijk aangaven dat er in Afrika een andere vorm van moderniteit bestaat sluit mijn data aan bij het bestaan van meerdere moderniteiten. Echter, ik kan mij niet geheel vinden in de term die hieraan gegeven wordt; de term alternatieve moderniteiten heeft mijns inziens een verkeerde lading in zich. De benaming 'alternatieve moderniteiten' impliceert dat er één moderniteit is, waar alternatieve vormen van mogelijk zijn. Hiermee lijkt moderniteit een absoluut en statisch fenomeen. Modernisme is echter een dynamisch proces met een tijdelijke structuur. Moderniteit is een proces van

⁸⁸ Apenbroodboom

⁸⁹ Interview met Mone op 26 februari 2010, Brussel

voortgang en dient ook op die manier benaderd te worden. Daarnaast is ook een transnationale en transculturele benaderingswijze vereist. Hierbij kan het westerse moderniteitsdiscours niet vergeten of weggelaten worden, omdat de oorsprong van moderniteit in het Westen ligt en het vanuit daar naar de rest van de wereld verspreid is. Het westerse moderniteitsdiscours dient echter voortdurend kritisch bekeken te worden in de context waar het weerspiegeld wordt. Waar op gelet moet worden is dat andere samenlevingen elementen van de westerse vorm van moderniteit inderdaad overnemen maar dat deze sterk worden aangepast aan de lokale cultuur en politiek. Knauff verwoordt dit als volgt:

Modernity (...) is integrally related to local understandings of what it means to be traditional or progressive. (...) [T]he “alternativeness” of becoming modern – the ways modernity refracts through different cultural and contextual guises (Knauff 2002: 22).

Door de integratie van lokale cultuur en politiek in moderniteit worden er in verschillende samenlevingen verschillende moderniteiten gecreëerd, dit worden dus alternatieve moderniteiten genoemd. Moderniteiten zijn een manier van leven en een manier om jezelf te identificeren. In mijn onderzoek wilde ik erachter komen hoe mijn informanten tegen verschillende moderniteiten aankijken en op welke manier zij zelf modern willen zijn. Waarom dit perspectief belangrijk is legt Knauff op onderstaande wijze uit:

[B]ecoming modern entails a core articulation between regional or global forces of so-called progress and the specifics of local sensibility and response. The alternatively modern engages the global with the local and the impact of political economy with cultural orientations and subjective dispositions. A focus on alternative modernities directs our attention to these complementary processes and forces us to analyze them in the direct context of each other. This perspective is highly appropriate for a contemporary anthropology that strives to connect larger features of political economy and regional history with the appreciation of local cultural diversity (Knauff 2002: 24-25).

Oftewel, door het erkennen van alternatieve moderniteiten wordt er naast inzicht in politiek, economieën en regionale histories ook inzicht verkregen in culturele en persoonlijke factoren. Zoals te lezen in het volgende citaat van Knauff en te zien in het daar onderstaand figuur heeft cultuur een grote invloed op de vorming van alternatieve moderniteiten en mag deze factor niet gebagatelliseerd worden.

In short, the alternatively modern is the articulatory space through which notions of modernity and tradition are co-constructed as progress and history in the context of culture and political economy (Knauft 2002: 26).

Figuur 1: De ruimte waarbinnen een alternatieve moderniteit tot stand komt (Knauft 2002: 26).

5.3 Moderniteit in Brussel en Afrika

Zoals beschreven in het vorige hoofdstuk hadden mijn informanten alvorens zij vertrokken naar Brussel een utopisch beeld van Europa als continent. De werkelijkheid bleek niet te tippen aan dit ideaalbeeld en daarom is het leven in de hoofdstad van België tegengevallen. Maar, het beeld dat vooraf bestond en nog steeds van toepassing is, is dat Brussel een moderne stad is. Die mening delen mijn respondenten, al hebben zij daar verschillende verklaringen voor. Wat overeenkomt is dat zij in deze verklaringen bijna allemaal een vergelijking maken met hun land van herkomst. Dit geeft aan dat moderniteit niet op zichzelf beoordeeld wordt maar een bepaald referentiekader nodig heeft om geëvalueerd te kunnen worden.

Liben⁹⁰:

“Brussels is modern in different ways, like the way transport is organized and the system that you can do whatever you want. But I don’t like the attitude of people here, they aren’t that helpful like my people.”

Solomon⁹¹:

“Belgium is modern. The infrastructure, transport, internet, electricity and education are all indicators of modernity. Ethiopia is less modern in that way, only the capital can meet the European standards. Eighty percent of the population of my country is farmer, that is why you won’t call Ethiopia modern.”

Liben en Solomon vinden Brussel om verschillende redenen modern en maken daarbij een vergelijking met Ethiopië, Liben noemt de sociale omgangsvormen in zijn land die hij als moderner bestempeld dan die in Brussel. Solomon noemt juist een factor die verklaart waarom Ethiopië minder modern is dan België. Pearl noemde Brussel modern om een hele andere reden⁹²:

“Of course Brussels is modern, there is no corruption and also no poverty as we know it from Africa.”

Pearl vergelijkt Brussel met haar thuisland Nigeria, in die vergelijking kent de Belgische hoofdstad inderdaad geen corruptie en armoede zoals we die van haar continent kennen, dit sluit echter niet het bestaan ervan uit.

Makena en Samuel hebben zich beide onder andere verwonderd over de oude gebouwen in de stad, zij geven hier echter een verschillend waardeoordeel aan:

Makena⁹³:

“Brussels is a modern city, look at all those old buildings! How did you people knew how to build such things over onehundred years ago? And the tram, it drives at the same road as cars do, when it was the same in Nairobi we would have at least one accident every day!”

⁹⁰ Interview met Liben op 9 april 2010, Brussel

⁹¹ Interview met Solomon op 24 maart 2010, Brussel

⁹² Gesprek met Pearl op 8 april 2010, Brussel

⁹³ Gesprek met Makena op 17 maart 2010, Brussel

Samuel⁹⁴:

“People in Brussels are modern because they use a card to pay with and they look modern. But the city itself isn’t modern. The infrastructure isn’t modern. Buildings which are build during the seventeenth and eighteenth century are still here. That isn’t modernity to me. New York and Hong Kong are examples of modern cities.”

Met deze woorden van Makena en Samuel wordt wederom bevestigd dat het bepalen of iets modern is of niet een proces is dat plaatsvindt in de hoofden van mensen. Wat de één als heel modern bestempeld kan een ander juist ouderwets noemen.

Jackson bepaalt het moderniteitsniveau van Brussel voornamelijk op het gebied van onderwijs, de reden voor hem om naar Europa te komen⁹⁵:

“In Brussels the level of education is much higher than in Tanzania. There are enough computers and machines. I’m really glad to be here. For me it is the chance to get to know other lifestyles and learn from it. You can’t say my life is good if you haven’t been elsewhere. Good is relative.”

Idriss uit Kameroen weerlegt moderniteit in Brussel meteen met de houding van de mensen aldaar⁹⁶:

“Belgium is a modern country, true. But not in all ways, the people are strange, detached, they don’t talk. It is hard to get in touch with them.”

Brussel is volgens mijn informanten dus op verschillende vlakken een moderne stad. Hierbij noemen zij als indicatoren voor moderniteit onder andere educatie, infrastructuur, huisvesting, politiek, ‘medische zorg en verzekering’⁹⁷. Er zijn echter ook een aantal vlakken waar Brussel achterloopt op Afrika. Zoals Berting aangeeft ontstaat er bij de opkomst van moderniteit een hoog niveau van individualisme (2006: 12). Dit is precies wat er in Brussel gebeurd is en waar mijn informanten zich aan storen. De individualistische maatschappij die in het westen van Europa zo gewoon is geworden, is voor mijn Afrikaanse respondenten totaal verschillend van wat zij gewend zijn. Het is opmerkelijk dat mijn informanten stuk voor stuk deze gesloten

⁹⁴ Interview met Samuel op 23 maart 2010, Brussel

⁹⁵ Interview met Jackson op 27 maart 2010, Brussel

⁹⁶ Gesprek met Idriss op 1 mei 2010, Brussel

⁹⁷ Interview met Makena op 5 maart 2010, Brussel

houding noemen wanneer zij een oordeel geven aan moderniteit in Brussel. Zij zien dit als negatieve bijkomstigheid van moderniteit of als een niet modern aspect van een moderne samenleving. Landry⁹⁸:

“Africa has a very rich culture and is modern in a different way: in Rwanda everybody talks with each other, everybody invites other people to share their food, even the most poor people share the things they have. That’s better than the European style. When I came here I said ‘goodmorning’ to a woman in the bus. She looked at me like she was thinking ‘do I know you?’ and she didn’t respond. Now I’m used to that attitude but I long to my country, social life is much better over there. You Europeans can learn from that.”

Ik beaamde wat mij hier verteld werd, ook in Malawi had ik deze open, gastvrije houding van de bevolking leren kennen en zeer gewaardeerd. Ik vertelde Landry dat wij Europeanen daar inderdaad wat van kunnen leren en dat ik dat ook probeer te doen. Later in ons gesprek vertelde ik Landry dat ik samen met mijn huisgenote een huis in Brussel deelde. Toen hij mij vroeg of ze aardig was antwoordde ik dat ik haar eigenlijk niet zo goed kende. Landry keek me aan, schudde met zijn hoofd en zei: “European style, it won’t happen an African doesn’t know the people he shares a house with⁹⁹”. Hier werd ik behoorlijk geconfronteerd met mijn eigen, niet zo sociale gedrag. Landry noemt deze gesloten houding niet modern, Liben noemt deze houding juist een negatief aspect van moderniteit¹⁰⁰:

“Belgian people don’t talk to each other and don’t help you when you’re in trouble on the streets. That’s the bad side of modernity. I don’t hope that would happen in Ethiopia also because I don’t like it at all.”

Ook Solomon vindt de sociale houding van de mensen in zijn land modern¹⁰¹:

“Ethiopia is modern in other ways, like the social attitude of the inhabitants. People talk a lot more, not only to people they know but to everybody. In Ethiopia the technology is down but humankind is modern.”

⁹⁸ Gesprek met Landry op 14 maart 2010, Brussel

⁹⁹ Gesprek met Landry op 14 maart 2010, Brussel

¹⁰⁰ Interview met Liben op 9 april 2010, Brussel

¹⁰¹ Gesprek met Solomon op 12 april 2010, Brussel

Mijn informanten vinden de mentaliteit van de inwoners van Afrika dus modern. Daarnaast noemen zij sociale voorzieningen, politiek en technologie als andere indicatoren van moderniteit. Zij zijn zich ervan bewust dat Afrika in vergelijking met Europa sterk achterloopt op deze laatste gebieden. Dat is in mijn ogen de reden waarom zij de mentaliteit van hun bevolking zo hoog waarderen. Europa kent inderdaad een hele andere sociale houding die, zoals mijn respondenten doen, als minder bestempeld kan worden. Zo bestaat er toch een punt waar Afrika voorloopt op Europa. Deze houding wordt vaak tegengekomen in het postkoloniale tijdperk. De niet-westerse bevolking zoekt eigen sterke punten om tegenwicht te bieden aan de westerse overheerser. Het Westen heeft materiele moderniteit, Afrika is modern op het gebied van sociaal gedrag.

Naast de sociale houding van de bevolking van Afrika zijn er ook andere factoren modern te noemen. Deze factoren worden vaak vergeten wanneer er over de moderniteit van Afrika gespeculeerd wordt. De Afrikaanse studenten vinden het niet fijn vinden dat er zoveel oordelen over hun continent bestaan, oordelen die geveld zijn op, in hun ogen, onjuistheden.

Abdoulaye¹⁰²:

“Senegal is modern, you can do whatever you want to do. What you can see on television and in documentaries isn’t the reality. Africa has two sides. Of course you have the side of poverty and problems, but Africa has also a very good side, the western people often forget that one.”

Idriss sluit af¹⁰³:

“People don’t expect Africa to be modern.”

Ik citeer deze twee informanten hier omdat zij duidelijk laten merken hoe het op hen overkomt dat hun continent altijd als achtergebleven en traditioneel wordt benaderd. Zij menen dat er te snel geoordeeld wordt zonder dat men zich echt in hun continent verdiept heeft. Wat wij westerlingen hiervan leren kunnen is dat we niet zo snel mogen oordelen over andere continenten. Dat daar niet geheel de moderniteit bestaat zoals wij die kennen betekent niet dat er totaal geen moderniteit te vinden is. Moderniteit kent vele factoren en moet ook op die manier benaderd worden. Het kan door andere mensen als kwetsend ervaren worden wanneer hun eigen moderne aspecten vergeten of gekleineerd worden. Daarom is het van

¹⁰² Interview met Abdoulaye op 11 februari 2010, Brussel

¹⁰³ Gesprek met Idriss op 1 mei 2010, Brussel

belang met een open blik andere moderniteiten te benaderen en er pas na een geruime tijd van oriënteren, inlezen en ervaren over te oordelen

5.4 Toekomst van moderniteit in Afrika

Mijn informanten hebben de moderniteit van Brussel leren kennen en geven aan dat deze hen vooral op het punt van sociale omgang tegen is gevallen. Zo sterk dat zij allemaal na hun studie weer terug willen naar hun eigen Afrikaanse land. Wel hebben zij, door het in aanraking komen met de Brusselse/westerse moderniteit, iets geleerd over wat zij in hun land van herkomst zouden willen realiseren. Te weten, een combinatie van de goede aspecten van de westerse, economisch-politieke moderniteit met de goede aspecten van de Afrikaanse, sociale moderniteit. Wanneer deze twee verschillende vormen gecombineerd worden krijg je volgens mijn respondenten de ultieme vorm van moderniteit. Hierin is duidelijk het tijdsaspect van moderniteit te ontdekken. Moderniteit is een proces van vooruitgang, het tijdsbesef is dus lineair. Moderniteit is een status waar naartoe gewerkt wordt. In dit tijdsbesef wordt Afrika als achtergebleven beschouwd en de westerse wereld als vooruitstrevend. Mijn informanten weten dit en hopen, zoals hierboven vermeld, dat Afrika in de toekomst een hypermoderniteit zal creëren. Enkele van mijn informanten zien de toekomst van moderniteit in hun continent somber in en zijn van mening dat de ultieme vorm ervan slechts een droombeeld zal blijven. Echter, het grootste deel is er van overtuigd dat (hun land in) Afrika er in zal slagen deze supermoderniteit te realiseren. Zij geven aan dat Afrika alles in zich heeft om een hoog niveau van ontwikkeling te bereiken. Het enige wat in de weg staat is de politiek; door de corrupte politiek wordt de voortgang van Afrika tegengehouden en blijft het continent behoeftig. Wanneer de politiek zou veranderen zou het continent in een korte tijd opklimmen tot Europees niveau of zelfs hoger dan dat.

Solomon¹⁰⁴:

“The government is much better than before and that’s what’s needed to grow. Relatively the government is far better than ever. When a country has good political life it will develop automatically.”

¹⁰⁴ Interview met Solomon op 12 april 2010, Brussel

Jackson¹⁰⁵:

“Today’s political leaders have to leave, thereafter Tanzania can start developing towards the European standard. It is very, very possible that Tanzania will look like Brussels one day, or even better. We can even end up having underground airports. Tanzania has the right and knowledge. At least if Tanzania starts changing in the way of Brussels we are proud. I’m hopeful.”

Samuel¹⁰⁶:

“The politicians are corrupt. Our current president has been twenty-eight years in power, and that won’t change. Cameroon needs a saviour to save the country.”

Idriss¹⁰⁷:

“Political life in Cameroon has to change, the president should leave. I do not wish him death but let God please do something.”

Naast de politiek is ook de mentaliteit van de bevolking van Afrika volgens mijn informanten een factor die modernisering kan maken of breken;

Solomon¹⁰⁸:

“I’m sure that Ethiopia will meet the Belgian standard one day, every potential is there. If the people work hard to reach that goal Ethiopia will modernize very fast. We should invest more in the African Union, because we need that to develop in a good and fast way. Then, one day Africa will be better than Europe. Today we don’t use all the potential we have. I think during my life Ethiopia will become Africa’s leading country. The country is growing fast and the modernization is increasing.”

Landry¹⁰⁹:

“Africa wants to be like Europe, but that will never be realized. Only when Europe disappears, or when it gets hit by a major disaster, otherwise it will never become reality. Europe is always a few steps ahead and always will. The African mentality is

¹⁰⁵ Interview met Jackson op 27 maart 2010, Brussel

¹⁰⁶ Interview met Samuel op 23 maart 2010, Brussel

¹⁰⁷ Gesprek met Idriss op 1 mei 2010, Brussel

¹⁰⁸ Interview met Solomon op 12 april 2010, Brussel

¹⁰⁹ Gesprek met Landry op 14 maart 2010, Brussel

not right to develop; they pray and hope for God to make a change, a miracle. Africa will end up somewhere between Africa and Europe, that's nothing. Just lost."

Makena¹¹⁰:

"Maybe in hundred years Nairobi will meet the Belgian standard, currently we have a development plan, but they indicated only thirty years to get there. We will never reach a tunnel under water. But essential parts like education, medical care and housing is improving over the last years. Those are fundamental parts to reach ultimate development. We have to work all together."

Jackson¹¹¹:

"To become modern the people of my country should really change, they shouldn't say that they want to be in Europe, they should develop their own country. Make your home your home. Tanzania has got lots of natural resources which aren't used properly. People should utilize the things which are available. You can have something but if you don't know how to use it, it's nothing."

Mijn informanten twijfelen of de ideale hypermoderniteit ooit werkelijkheid zal worden. Redenen die hiervoor gegeven worden zijn allereerst de huidige politiek. Op de manier hoe de politiek er vandaag de dag uitziet zal Afrika nooit moderniseren. De corrupte politici houden ontwikkeling tegen en geven het land en de bevolking zo niet de kans zich te moderniseren. Wanneer de politiek in positieve zin zou veranderen krijgt moderniteit de kans om te groeien.

Dan komt de tweede belemmerende factor aan bod, te weten de mentaliteit van de bevolking. Hoewel een deel van mijn respondenten volledig vertrouwt op het doorzettingsvermogen en de kracht van de Afrikanen geeft een ander deel aan dat de Afrikaanse afwachtende mentaliteit modernisatie tegenwerkt. Ik heb geen samenhang kunnen ontdekken tussen de waardering die mijn informanten gaven aan de mentaliteit van hun bevolking en het gebied vanwaar zij afkomstig zijn. Mijns inziens is er daarom geen causaal verband tussen land en de instelling van de bevolking. Ik neem aan dat dit daarom afhankelijk is van op welke manier mijn informanten in aanraking zijn gekomen met de instelling van hun landgenoten.

¹¹⁰ Gesprek met Makena op 17 maart 2010, Brussel

¹¹¹ Interview met Jackson op 27 maart 2010, Brussel

5.5 Conclusie

Moderniteit wordt vaak tegenover traditie geplaatst. Wanneer dit gebeurt wordt ook de wereld opgedeeld in een modern en een traditioneel deel, waarbij Europa tot het eerste en Afrika tot het laatste deel behoort. In deze visie wordt beweerd dat niet-westerlingen de westerse moderniteit in zijn geheel over willen nemen, aangezien moderniteit in het westen opgekomen is en daarom het voorbeeld zou zijn voor de rest van de wereld. De theorie van alternatieve moderniteiten en de resultaten van mijn onderzoek tonen daarentegen aan dit niet strookt met de werkelijkheid. Mijn informanten hebben kennis gemaakt met de westerse vorm van moderniteit en hebben daar zowel positieve als negatieve aspecten in ontdekt. Zij menen dat zowel Afrika als Brussel een moderne kant heeft maar dat geen van beide gebieden een perfecte vorm van moderniteit kent. In de toekomst hopen zij te zien dat Afrika de perfecte vorm van moderniteit creëert, waarin de beste aspecten van Afrika en het westen gecombineerd worden. Dit zou betekenen dat Afrika op politiek en economisch gebied de West-Europese standaard bereikt en op sociaal-cultureel gebied de Afrikaanse norm behoudt. Dit zal volgens mijn informanten leiden tot een hypermoderniteit waarmee Afrika de Europese standaard meet of zelfs voorbij streeft.

In deze visie is duidelijk het tijdsaspect van moderniteit te herkennen. Moderniteit is een proces van lineaire vooruitgang en moet ook zo benaderd worden. In alle citaten in dit hoofdstuk speelt vooruitgang een rol, vooruitgang blijkt een invloedrijke factor om moderniteit mee te indiceren. Mijn informanten geven steeds aan waar vooruitgang wel en waar niet te zien is in Afrika en Brussel. Ook wordt deze vooruitgang op vele manieren geïnterpreteerd en beoordeeld. Dit geeft het hoge subjectiviteitsniveau van moderniteit weer. Vaak wordt moderniteit beschreven als een statisch begrip, terwijl moderniteit juist altijd in beweging is. Moderniteit is een proces waar continu naartoe gewerkt wordt en welke nooit stopt; innovatieve groei zorgt ervoor dat moderniteit zich altijd blijft ontwikkelen. Daarnaast heeft moderniteit meerdere componenten dan alleen politiek en economie, ook cultuur is een belangrijke, vaak onderschatte factor die invloed heeft op het ontstaan van moderniteiten.

De ervaringen en inzichten van mijn informanten in dit onderzoek zijn een voorbeeld van de wijze waarop er overal ter wereld nieuwe, andere vormen van moderniteit opkomen. Mijn respondenten hebben echter wel hetzelfde idee van vooruitgang als wat in het Westen heerst. Tijd speelt een duidelijke rol in hun visies en Afrika is zich volop aan het ontwikkelen op verschillende gebieden. Afrika dient volgens de studenten naar het westerse niveau van moderniteit toe te werken – betere sociale voorzieningen, technologische, economische en

politieke vooruitgang – zij het zonder een individualistische maatschappij te creëren. Is deze moderniteit dan wel zo anders te noemen? Het lijkt toch de westerse vorm van moderniteit te zijn met een ander sociaal klimaat. Hoewel ik niet achter de term alternatieve moderniteiten sta, omdat ik meen dat dit begrip één vaste, voorbeeldvorm van moderniteit impliceert, lijkt de moderniteit die mijn informanten willen creëren wél een alternatieve vorm van de westerse moderniteit. Toch ben ik niet van mening dat er daarom bevestigd mag worden dat de westerse vorm van moderniteit inderdaad het voorbeeld is voor alle andere vormen van moderniteit op de wereld. In andere gebieden speelt bijvoorbeeld de mate van spiritualiteit en religie een grote rol in het niveau van moderniteit (Berger & Hefner 2003), spiritualiteit is in de westerse wereld slechts in kleine vorm aanwezig en religie wordt er vaak als tegenhanger van moderniteit gezien. Hierom ben ik nog steeds van mening dat de term ‘alternatieve moderniteiten’ niet geschikt is als benaming voor alle verschillende moderniteiten die er bestaan.

Hoofdstuk 6 Conclusie

Gegrepen door de ongelijke studiekosten voor Europese en niet-Europese studenten heb ik onderzoek gedaan naar Afrikaanse studenten in Brussel. De hoofdvraag die ik in dit onderzoek wilde beantwoorden was: ‘op welke manier speelt de toegang tot westerse kennis en educatie een rol in de benadering van moderniteit door Afrikaanse studenten in Brussel?’. Deze hoofdvraag heb ik onderverdeeld in vijf deelvragen om zo de informatie te verkrijgen die ik nodig had om mijn centrale vraag te beantwoorden.

Allereerst was het belangrijk om een duidelijk beeld te kunnen schetsen van mijn onderzoekspopulatie; Afrikaanse studenten in Brussel. Toen ik mijn onderzoeksgroep in kaart had gebracht was het voor mij makkelijk me in te leven in hun situatie en kon ik de door hen gemaakte keuzes begrijpen. Ik heb veel te horen gekregen over hun geschiedenis en daardoor snapte ik beter hoe hun visie op het heden en op de toekomst tot stand gekomen is. Immers, verwachtingen en toekomstplannen vinden hun basis in iemands verleden.

Mijn informanten zijn onder te verdelen in twee groepen. De eerste groep heeft een studiebeurs waarmee zij alles bekostigen en de andere groep betaalt hun verblijf in Brussel zelf. Uit mijn data blijkt dat het voor jongeren in Afrika, ongeacht of zij in het bezit zijn van een studiebeurs of niet, erg moeilijk is student te worden in een West-Europees land; niet alleen moeten zij meer betalen, het verkrijgen van een visum is ook niet gemakkelijk en daarnaast gelden er strenge maatregelen waar je als niet-EER-student aan moet voldoen. Op deze manier worden studenten afkomstig van buiten de EER in grote mate uitgesloten van het volgen van westers onderwijs. Tegelijkertijd worden Afrikaanse diploma's en certificaten niet hoog gewaardeerd op de internationale arbeidsmarkt, wat de verklaring is voor het feit dat veel Afrikanen in het Westen willen studeren.

Omdat Afrikaans onderwijs niet aan de internationale standaard voldoet voelen veel studenten zich genoodzaakt zich in het Westen op te laten leiden, ook wanneer de gevolgde opleiding in het land van herkomst aangeboden wordt. Hierbij vinden zij een westers diploma belangrijker dan een diploma in het vakgebied van hun eigen keuze. Het gevolg hiervan is dat zij zich voor verschillende studies inschrijven in de hoop dat ze ergens toegelaten worden. Verder hebben ze ook niet gekozen om in Brussel te studeren, maar kozen ze ervoor in Europa te studeren, en zijn per toeval in België terecht gekomen. Hiervoor zijn twee oorzaken te noemen. De eerste oorzaak is dat de helft van mijn informanten een studiebeurs toegewezen hebben gekregen van een onderwijsstelling in Brussel en om die reden in de stad zijn beland.

De tweede oorzaak is dat de andere helft van mijn informanten reeds iemand in Brussel kende, die hen kon helpen met het vinden van onderdak en het verkrijgen van een visum.

Nu ik de geschiedenis van mijn informanten wist, ben ik met hen gaan praten over hoe mijn informanten hun leven in Brussel waarderen. Ik sprak hierbij over de verwachtingen die zij hadden alvorens zij Europa betraden, of deze verwachtingen uitgekomen zijn en wat zij voor plannen hebben voor de toekomst.

Mijn respondenten hebben het voor elkaar gekregen in Brussel te studeren en verwachtten de Europese droom te betreden. In Afrika staat Europa immers bekend als de plek waar iedereen wil zijn, waar het leven makkelijk en goed is. Dit beeld wordt gecreëerd in de media en in de film- en muziekindustrie. Dit fantasiebeeld is zo mooi dat de werkelijkheid alleen maar kan tegenvallen en dat is dus ook bij mijn informanten gebeurd. Natuurlijk kwam een deel van de verwachtingen uit – educatie, medische zorg en welvaart kennen in Brussel inderdaad een hoog niveau – maar een groot deel was erg teleurstellend: het geld ligt niet voor het oprapen en de mensen zijn niet zo gemakkelijk te benaderen als in Afrika het geval is.

Om deze reden geven mijn respondenten het leven in Brussel geen hoge waardering. Ze hebben het gevoel dat ze niet in de stad horen en zijn eenzaam en verveeld. Hier kunnen zij echter niet met het thuisfront over praten omdat zij zich bevinden op de plek waar iedereen zou willen zijn: ze leven de Europese Droom. Wanneer zij hun onvrede zouden uiten zou dit voor de mensen thuis overkomen als verwend en ondankbaar. Hierom trekken de studenten voornamelijk op met mensen die hun gevoelens en gedachten precies begrijpen: andere Afrikaanse studenten in Brussel. Samen praten ze over het leven in hun thuislanden, dit maakt dat de studenten sterk terug verlangen naar hun thuis en die plek verheerlijken. Dat zij na hun studie teruggaan staat ook vast; ze horen niet in Europa, ze willen terug naar hun thuis, naar Afrika.

Omdat de studenten toch zeker weten dat ze na hun studie terugkeren naar Afrika doen ze weinig moeite te integreren in de Brusselse maatschappij. Ze maken zich de talen niet eigen en gaan voornamelijk om met mensen afkomstig van het eigen continent. Blanke personen worden als anders beschouwd en door het geringe contact blijft dit idee bestaan. Op deze manier creëren mijn informanten een transnationale gemeenschap van Afrikaanse studenten in Brussel, die met hun thuis in contact blijven via internet en telefonie. Ze hebben zo een digitale samenleving gevormd waarin zij een nieuw thuis hebben gevonden.

Na het afronden van hun studie willen mijn informanten dus terug naar het land van origine. Daar willen zij met de in Brussel opgedane kennis hun land, en daarmee Afrika, ontwikkelen. Kennis is nodig om ontwikkeling te realiseren, menen zij en blijkt ook uit

onderzoek. Dus wanneer de in Europa onderwezen studenten hun kennis verspreiden in de Afrikaanse wereld zal ontwikkeling gerealiseerd worden.

De laatste deelvraag die ik heb beantwoord ging over hoe de studenten moderniteit benaderen, hoe zij zichzelf positioneren in de sterk veranderende wereld, hoe hun eigen levensverhaal daarin past en wat dit alles voor impact heeft op hun visie op moderniteit. Deze studenten zijn immers in aanraking gekomen met de westerse moderniteit en dit heeft gevolgen voor hoe zij moderniteit in hun thuisland benaderen.

Omdat mijn informanten bij aankomst in Brussel gedesillusionieerd zijn geraakt wat betreft de moderniteit en grootsheid van Europa hebben zij hun visie op het Westen aangepast. Ze hebben nu een realistischer beeld over hoe Europa er daadwerkelijk uitziet en hebben geconcludeerd dat dit niet zo ideaal is als zij altijd dachten. Wat betreft hun visie op moderniteit zijn zij hun eigen land meer gaan waarderen, wat zij eerst zagen als normaal en minder ontwikkeld, vinden zij nu uniek en iets om trots op te zijn. Ze zien in dat de verdeling niet zwart-wit is; Europa als leermeester en Afrika als leerling, maar dat beide continenten veel van elkaar kunnen leren. Door in aanraking te komen met de westerse moderniteit zijn zij niet langer van mening dat Afrika als Europa moet worden; ze hopen dat Afrika het beste van beide gebieden samen kan brengen en zo een sublieme vorm van moderniteit weet te scheppen. Over de haalbaarheid van deze utopie zijn mijn informanten verdeeld; de helft heeft er alle vertrouwen in dat Afrika, met zijn rijkheid aan bodemschatten en de mentaliteit van de bevolking, dit ideaal zeker moet kunnen verwezenlijken. De andere helft gelooft niet in de haalbaarheid van deze droom, om de vaststaande verdeling in de wereld en diezelfde mentaliteit van de bevolking.

Nu ik al deze vragen beantwoord heb kan ik mijn hoofdvraag, ‘op welke manier speelt de toegang tot westerse kennis en educatie een rol in de benadering van moderniteit door Afrikaanse studenten in Brussel?’ op de volgende manier kort en bondig beantwoorden:

Afrikaanse studenten komen met zeer hoge verwachtingen van Europa naar Brussel, daar blijkt de werkelijkheid sterk tegen te vallen en om die reden verlangen de gedesillusioneerde studenten terug naar hun thuislanden. Zij zijn aspecten van moderniteit in Afrika meer gaan waarderen en hopen dat Afrika in de toekomst een gecombineerde moderniteit kan creëren: deze moderniteit voegt de positieve aspecten van de westerse en de Afrikaanse moderniteit samen en zo zal er een hypermoderniteit ontstaan.

Mijn data en de conclusie die ik daaruit kan trekken ondersteunen de aanname dat er meerdere moderniteiten bestaan, zoals verschillende deskundigen als Gaonkar, Knauff en

Hefner dit al eerder aangegeven hebben. In de wetenschap staat het bestaan van meerdere moderniteiten bekend onder de naam ‘alternatieve moderniteiten’. Deze benaming klopt mijns inziens niet met de lading die de term moet dekken. Immers, met het woord ‘alternatief’ wordt gerefereerd naar een situatie die afwijkt van de standaard, van het normale. Oftewel, de term ‘alternatieve moderniteiten’ doet denken dat er één standaard, juiste vorm van moderniteit bestaat en dat andere moderniteiten alternatieve vormen van die ene moderniteit zijn. Dit is het tegenovergestelde van wat er met de term bedoeld wordt.

Moderniteiten ontstaan en bestaan namelijk in allerlei samenlevingen over de gehele wereld en er bestaat niet iets als de juiste, hoofd- of beste vorm ervan. Moderniteit is immers geen statisch fenomeen; het is de benaming voor een proces van continue beweging, verandering en vooruitgang. Tevens worden moderniteiten sterk beïnvloed door tijd. Moderniteiten kennen een lineair tijdsbesef, het zijn processen waarin toegewerkt wordt naar modern zijn en dit proces stopt nooit; door verschillende innovaties kan moderniteit steeds een hoger niveau bereiken en blijft daarom in beweging. Om deze redenen is er geen moderniteit aan te wijzen die het voorbeeld zou zijn voor anderen.

Echter, mijn informanten geven aan dat zij in Afrika een moderniteit hopen te creëren die, net zoals in het Westen, op technologische vooruitgang, economische groei en politieke stabiliteit gebaseerd is. Daarnaast wensen zij dat de Afrikaanse samenleving zijn eigen sociale karakter behoudt en niet naar Europees voorbeeld een individualistische maatschappij zal worden. Hiermee zeggen mijn respondenten in feite dat zij een alternatieve westerse moderniteit willen scheppen, en geen totaal andere vorm van moderniteit. Mijn onderzoek toont dus aan dat er in Afrika geen compleet andere moderniteit zal ontstaan. Echter ben ik van mening dat er in andere delen van de wereld wél hele andere vormen van moderniteit ontstaan, die bijvoorbeeld op spiritualiteit en religie zijn gebaseerd, en daarom vind ik dat het westerse moderniteitsdiscours niet als voorbeeldvorm benaderd moet worden en er ruimte moet blijven voor andere vormen van moderniteit om zich te kunnen ontwikkelen.

Hierom zou ik de term ‘alternatieve moderniteiten’ graag zien veranderen in een benaming die de lading beter dekt. Een term waarin geen moderniteit de voorkeur lijkt te krijgen en alle moderniteiten op dezelfde manier beoordeeld worden. Mijn eigen voorstel is het woord ‘alternatief’ weg te laten en het voortaan te gaan hebben over ‘moderniteiten’. Door alle verschillende vormen onder dezelfde naam te scharen wordt er geen enkele moderniteit als minder of meer gezien en ontstaat er dus een gelijke waardering van de verschillende vormen van moderniteit.

Afsluiting

Hoe gaat het?

Van: Sterre Grootswagers (sterreg@hotmail.com)
Verzonden: zondag 24 mei 2009 12:23:49
Aan: Mada

Hallo Mada,

Hoe gaat het? Met mij gaat het goed. I have looked around for you and as I told you yesterday on the phone it's very expensive for non-EU students to study in Holland. Of course it's possible, you have to pay 9000 euro's each year (for EU students it's only 1600 euro's, I don't know why you have to pay that much) and you have to speak, write and understand Dutch very well. Before starting a study you have to follow a language course (Dutch as second language) and only if you pass that exam you can start studying. I heard from other people it's very hard learning Dutch but I think if you really want to you will get there.

So, I'm sorry the Dutch government makes it so hard for you to study in Holland and I will ask you to really think about your career change.

Don't understand me wrong, I don't want you to feel unwelcome in my country, remember you are always welcome over here and if you want to give it a try Marlie and I will give you our assistance. I just think the government makes it very hard for non-EU students to study in Holland.

You can call me on 00316426-----

Regards to everybody in Zomba,

Sterre

Bibliografie

Altbach, P.G.

2004 'Globalisation and the University: Myths and Realities in an Unequal World.' *Tertiary Education and Management* 10: 3-25.

Altbach, P.G. & V. Selvaratnam (eds.)

1989 *From Dependence to Autonomy: The Development of Asian Universities*. Dordrecht: Kluwer.

Appadurai, A.

1996 *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Bell, D.

1976 *The Cultural Contradictions of Capitalism*. New York: Basic Books.

Berger, P. L. & R. W. Hefner

2003 'Spiritual Capital in Comparative Perspective.' Paper prepared for the *Spiritual Capital Planning Meeting*.

<http://www.spiritualcapitalresearchprogram.com/pdf/Berger.pdf>

Berting, J.

2006 *De versplinterde samenleving: de gevolgen van moderniteit en modernisering*. Delft: Eburon.

Bloom, D., Channing, D. & K. Chan

2006 'Higher Education and Economic Development in Africa.' Unpublished paper. Washington D.C.: World Bank.

Eisenlohr, P.

2006 *Little India: Diaspora, Time, and Ethnolinguistic Belonging in Hindu Mauritius*. Berkeley: University of California Press.

Eisenstadt, S.N.

2002 *Multiple Modernities*. New Jersey: Transaction Publishers.

Fisiy, C.F. & P. Geschiere

1990 'Judges and Witches, or How Is the State to Deal with Witchcraft? Examples from Southeast Cameroon.' *Cahiers d'Études Africaines* 118: 135-156.

Gaonkar, D.P.

2001 *Alternative Modernities*. Durham: Duke University Press.

Geschiere, P.

1997 *The Modernity of Witchcraft: Politics and the Occult in Postcolonial Africa*. Charlottesville: University of Virginia Press.

- Gidwani V. & K. Sivaramakrishnan
2003 'Circular Migration and the Spaces of Cultural Assertion.' *Annals of the Association of American Geographers* 93: 186-213.
- Grillo, R.
2004 'Islam and Transnationalism.' *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30: 861-878.
- Hedetoft U. & M. Hjort
2002 *The Postnational Self: Belonging and Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hefner, R. W.
1998 'Multiple Modernities: Christianity, Islam, and Hinduism in a Globalizing Age.' *Annual Review of Anthropology* 27: 83-104.
- Jay, P.
2001 'Beyond Discipline? Globalization and the Future of English.' *Publications of the Modern Language Association of America* 116: 32-47.
- Kearney, M.
1995 'The Local and the Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism.' *Annual Review of Anthropology* 24: 547-612.
- Knauff, B. M.
2002 *Critically Modern: Alternatives, Alterities, Anthropologies*. Bloomington: Indiana University Press.
- Koren, G. & D. van der Schoot
2007 'Torenhoge collegegelden voor studenten van buiten Europa.'
<http://www.scienceguide.nl/200708/torenhoge-collegegelden-voor-studenten-van-buiten-europa.aspx>
- Kottak, C.P.
2006 *Anthropology. The Exploration of Human Diversity*. New York: McGraw-Hill.
- Landelijke Studentenvakbond
2008 'LSVb rapport Financiële positie niet EER-studenten.'
<http://www.lsvb.nl/upload/financiele%20positie%20niet-EER%20student.pdf>
- Lentz, C.
1995 'Tribalism' and Ethnicity in Africa: a Review of Four Decades of Anglophone Research.' *Cahiers des Sciences Humaines* 31: 303-328.
- Mohsin Iqbal, M.
2009 'Visa Policies for HIV Patients around the World.' *American Chronicle*.
<http://www.americanchronicle.com/articles/view/104722>
- Moore, H.L. & T. Sanders (eds.)
2001 *Magical Interpretations, Material Realities: Modernity, Witchcraft and the Occult in Postcolonial Africa*. Oxon: Routledge.

- Nederveen Pieterse, J.
2009 *Globalization and Culture: Global Mélange*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Persaud, A.
2001 'The Knowledge Gap.' *Foreign Affairs* 80: 107-118.
- Quah, D.
2009 'Knowledge: The Driver for Economic Growth.' In: Swee-Hock, S. & D. Quah (eds.) *The Politics of Knowledge*. Singapore: ISEAS Publishing.
- Ranger, T.
1993 'The Invention of Tradition Revisited: the Case of Colonial Africa' In: Ranger, T. & O. Vaughan (eds.) *Legitimacy and the State in Twentieth-Century Africa*. London: Macmillan.
- Saïd, E.W.
1978 *Orientalism*. New York: Pantheon.
- Sibley, D.
1995 *Geographies of Exclusion: Society and Difference in the West*. London: Routledge.
- Southall, A.W.
1970 'The Illusion of Tribe.' *Journal of Asian and African Studies* 5: 28-50.
- Spitulnik, D.
1996 'The Social Circulation of Media Discourse and the Mediation of Communities.' *Journal of Linguistic Anthropology* 6: 161-87.
- Stiglitz, J.E.
1999 'Knowledge As a Global Public Good.' In: Kaul, I., Grunberg, I. & M. A. Stern (eds.) *Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*. Oxford: Oxford University Press.
- Swee-Hock, S. & M. Izzuddin
2009 'Understanding the Politics of Knowledge: The Asian Perspective.' In: Swee-Hock, S. & D. Quah (eds.) *The Politics of Knowledge*. Singapore: ISEAS Publishing.
- Wilson S.M. & L.C. Peterson
2002 'The Anthropology of Online Communities.' *Annual Review of Anthropology* 31: 449-516.
- Wimmer, A.
2002 *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*. Cambridge: Cambridge University Press.

DIPLOMA- EN CREDITCONTRACTEN	
1. Bachelors en initiële masteropleidingen, schakel- en voorbereidingsprogramma's, academische opleidingen in afbouw	
1.1 Inschrijving tot en met 53 studiepunten	
Niet-beursstudent	€ 61,8 vast + € 8,4 per studiepunt
Bijna-beursstudent	€ 41,3 vast + € 5,6 per studiepunt
Beursstudent	€ 55
Niet-EER student (1) in Master in de Toegepaste Economische Wetenschappen: Handelsingenieur en Master in Management Science	€ 3000 vast + € 40 per studiepunt
Niet-EER student in andere bachelors en masteropleidingen	€ 123,6 vast + € 16,8 per studiepunt
Niet-EER beursstudent (2)	€ 55
1.2 Inschrijving voor ten minste 54 en ten hoogste 66 studiepunten	
Niet-beursstudent	€ 567,8
Bijna-beursstudent	€ 333,6
Beursstudent	€ 80
Niet-EER student in Master in de Toegepaste Economische Wetenschappen: Handelsingenieur en Master in Management Science	€ 3000 vast + € 40 per studiepunt
Niet-EER student in andere bachelors en masteropleidingen	€ 123,6 vast + € 16,8 per studiepunt
Niet-EER beursstudent	€ 80

¹¹² <http://www.vub.ac.be/downloads/studiegelden.pdf> (02-12-2009)

Bijlage 2 Studentenvisum aanvragen voor België ¹¹³

1.1. WAAROM?

Een visum is een sticker dat in je paspoort wordt aangebracht door een Ambassade of Consulaat of aan de grens. Het geeft toelating om gedurende een bepaalde periode in een land te verblijven. Wie als buitenlander lange tijd in België wil verblijven, moet dus voor vertrek een visum aanvragen. Inwoners van Schengenlanden kunnen zonder visum reizen naar andere Schengenlanden. Het Schengenakkoord stelt namelijk de onderdanen van de EU-lidstaten (later uitgebreid met enkele EER-landen¹) in staat binnen de Schengenruimte te reizen zonder aan grenscontroles onderworpen te zijn. Het akkoord voorziet ook in een strengere controle aan de buitengrenzen van de EER.

Voor studenten van buiten de EER is het niet zo eenvoudig om in België te komen studeren. Zij moeten een studentenvisum aanvragen. Ze hebben slechts toegang tot het land als ze aan een reeks voorwaarden voldoen en de juiste procedure volgen. Je moet als student een machtiging vragen om langer dan 3 maanden in België te verblijven. Deze machtiging tot voorlopig verblijf moet men aanvragen bij de Belgische ambassade in eigen land. Daarna kan deze machtiging, na inschrijving in de gemeente, worden omgezet in een tijdelijke verblijfsvergunning. Deze zal gelden voor de volledige studieperiode maar moet jaarlijks vernieuwd worden.

1.2. VOORWAARDEN

Om deze machtiging te bekommen, moet men aan een reeks voorwaarden voldoen. De student moet een **attest van inschrijving van de onderwijsinstelling** in kwestie kunnen voorleggen. Verder moet de student ook kunnen aantonen over **voldoende bestaansmiddelen** te beschikken en een ziekteverzekering te hebben. De student moet een **medisch attest** kunnen voorleggen waaruit blijkt dat hij of zij niet lijdt aan een ziekte die een gevaar voor de volksgezondheid kan opleveren, of die een gevaar voor de openbare orde of de openbare veiligheid kan zijn. Ten slotte moet de student ook een **getuigschrift van niet-veroordeling** voorleggen. Als aan al deze voorwaarden is voldaan, kan men een machtiging tot voorlopig verblijf krijgen.

1.3. PROBLEMEN

Het aanvragen van een visum duurt soms zeer lang en vergt veel tijd. Studenten die niet tijdig bevestiging krijgen dat ze naar het buitenland kunnen, missen door de lange visumaanvraag het begin van het academiejaar. Studenten ervaren de visumaanvraag soms als vernederend door de soms persoonlijke of schijnbaar irrelevante vragen die gesteld worden². Voor sommige studenten is het dan weer onmogelijk om aan bepaalde voorwaarden te voldoen.

¹¹³ <http://www.vvs.ac/files/vvs%20standpunt%20studentenvisum.pdf> (13-12-2009)

Bijlage 3 Summary in English

May 2009 I found out non-EEA-students have to pay a lot more to study in Europe compared to their European colleagues. Therefore I decided to conduct my masters research to African students in Brussels. My main question was: 'In what way plays the access to western knowledge and education a role in the approach to modernity of African students in Brussels?' Here I will summarize my conclusions.

My research population can be divided in two groups. The first group consists of students who have a scholarship that covers all the costs. The second group of students pay for their studies themselves. For all of them it is hard to become a student in a European country for various reasons, they have to pay more, it is not easy to obtain a visa, and there are also strict measures for non-EEA students to meet. Resulting in non-EEA-students being highly excluded from acquiring western education. Besides, African diplomas and certificates are internationally not highly valued. This explains the fact that many Africans want to study in the West.

Before their trip to Europe, my informants expected to enter 'the European Dream'. However, the reality was quite disappointing, which is the reason why they do not like their life in Brussels very much. The only people they can share their feelings with are other Africans in Belgium, who understand how they feel. Together they talk about Africa and glorify their home. After completing their study they all want to return to their continent. They do not make the effort to get in touch with the local community of Brussels because they know they will leave in a few years. This way they create a transnational community of African students in Brussels, by staying in contact with family and friends in Africa through modern communicationtools like the internet and telephony. In this digital community they found a new place like home.

After having finished their study in Belgium, my informants will go back to Africa and will use their acquired knowledge to improve and develop their countries. They experienced modernity in Brussels and do not like all of its aspects. They appreciate some aspects of modernity in their own countries more, and think both continents can learn from each other, instead of former approaches that Africa has to copy the western way of being modern. My respondents hope that Africa can bring the positive aspects of both the western and African modernity together and therefore create a higher form of modernity.

Bijlage 4 Résumé en Français

En Mai 2009, j'ai découvert que les non-EEE-étudiants doivent payer beaucoup plus pour étudier en Europe par rapport à leurs collègues Européens. C'est pourquoi j'ai décidé de faire mes recherches aux sujets des étudiants africains à Bruxelles. Ma question principale était: "De quelle manière joue un rôle pour les étudiants africains à Bruxelles d'avoir eu l'accès au connaissance et l'éducation du monde occidental et de quelle manière cela a affecter leur opinion sur la modernité?" Ici, je vais résumer mes conclusions.

La population peut être divisé en deux groupes. Le premier groupe consiste des étudiants qui ont reçu une bourse qui couvre tous les coûts. Le deuxième groupe sont les étudiants qui payent leurs études eux-mêmes. Pour eux tous, il est difficile de devenir un étudiant dans un pays européens pour des raisons diverses: ils doivent payer plus; il n'est pas facile d'obtenir un visa; et il y a aussi des mesures strictes pour les non-EEE-étudiants. Par cela les non-EEE-étudiants ont été exclus de l'acquisition de l'éducation occidentale. En plus, les diplômes et les certificats africains sont peu valorisé internationalement. C'est ce qui explique le fait que de nombreux Africains veulent étudier en Occident.

Avant leur voyage en Europe, mes informateurs croiraient entrer 'le rêve Européen'. Cependant, la réalité a été assez décevante, c'est la cause qu'ils n'aiment pas beaucoup le vie à Bruxelles. Les seules personnes avec qui ils peuvent partager leurs sentiments sont les autres Africains en Belgique, ils comprennent ce qu'ils ressentent. Ensemble, ils parlent de l'Afrique et glorifient leur vie là. Après avoir terminé l'étude, ils veulent tous retourner. Ils ne font pas un effort d'entrer en contact avec la communauté locale parcequ'ils savent qu'ils vont quitter dans quelques années. De cette manière, ils créent une communauté transnationale des étudiants africains à Bruxelles. Pour rester en contact avec leurs famille et amis en Afrique ils utilisent les moyens de communication modernes, comme l'internet et etéléphone. Dans cette communauté numérique ils ont trouvé une nouvelle place comme chez eux.

Après avoir terminé leurs études en Belgique, mes informateurs vont rentrer en Afrique et là ils veulent utiliser leurs connaissances pour améliorer et développer leur pays. Ils ont fait la connaissance d'une vie moderne à Bruxelles et ils n'aiment pas tous les aspects. Ils apprécient certains aspects de leur vie moderne en Afrique. Ils pensent que les deux continents peuvent apprendre les uns des autres. Et pas comme autrefois: l'Afrique qui doit copier la modernité occidentale. Mes répondants espèrent que l'Afrique peut intergrer les aspects positifs de la modernité occidentale et les valeurs Africaines, de sorte qu'ils créent une forme supérieure de la modernité.